

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA
V NITRE**

FAKULTA EKONOMIKY A MANAŽMENTU

2123323

**POSTAVENIE A POROVNANIE ŠTÁTNYCH,
CIRKEVNÝCH, OBECNÝCH A SÚKROMNÝCH
DOMOVOV DÔCHODCOV A DOMOVOV SOCIÁLNYCH
SLUŽIEB V PROCESE ZABEZPEČOVANIA
SOCIÁLNEJ STAROSTLIVOSTI SR**

2011

Bc. Veronika Lenčėšová

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA
V NITRE**

FAKULTA EKONOMIKY A MANAŽMENTU

**POSTAVENIE A POROVNANIE ŠTÁTNYCH,
CIRKEVNÝCH, OBECNÝCH A SÚKROMNÝCH
DOMOVOV DÔCHODCOV A DOMOVOV SOCIÁLNYCH
SLUŽIEB V PROCESE ZABEZPEČOVANIA
SOCIÁLNEJ STAROSTLIVOSTI SR**

Diplomová práca

Študijný program:	Ekonomika podniku
Študijný odbor:	6284800 Ekonomika a manažment podniku
Druh štúdia:	denné
Školiace pracovisko:	Katedra ekonomiky
Školiteľ:	doc. Ing. Iveta Zentková, CSc.

Nitra, 2011

Bc. Veronika Lenčėšová

Čestné vyhlásenie

Podpísaná Veronika Lenčėšová vyhlasujem, že som diplomovú prácu na tému „Postavenie a porovnanie štátnych, cirkevných, obecných a súkromných domovov dôchodcov a domovov sociálnych služieb v procese zabezpečovania sociálnej starostlivosti SR“ vypracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry.

Som si vedomá zákonných dôsledkov v prípade, ak uvedené údaje nie sú pravdivé.

V Nitre, 11. apríla 2011

.....

Pod'akovanie

Touto cestou vyslovujem pod'akovanie pani doc. Ing. Ivete Zentkovej, CSc. a pánovi Ing. Martinovi Nemkymu z NKÚ SR za pomoc pri koncipovaní diplomovej práce, za odborné vedenie a poskytnutie materiálov.

Abstrakt

LENČEŠOVÁ, Veronika: *Postavenie a porovnanie štátnych, cirkevných, obecných a súkromných domovov dôchodcov a domovov sociálnych služieb v procese zabezpečovania sociálnej starostlivosti SR.* – Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. Fakulta ekonomiky a manažmentu. Katedra ekonomiky. Vedúci záverečnej práce: doc. Ing. Iveta Zentková, CSc. – Nitra: FEM SPU, 2011. 69 s.

Predkladaná diplomová práca rieši problematiku poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb na Slovensku. Cieľom práce bolo porovnať postavenie jednotlivých skúmaných zariadení sociálnych služieb. Ťažiskovým zdrojom dát bol Štatistický úrad SR. Analýzou počtu zariadení, kapacity a štruktúry príjmov a výdavkov sme identifikovali rozdiely medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb. Dlhodobým problémom v oblasti sociálnych služieb je absencia voľných miest, preferovanie štátnych a obecných zariadení pri umiestňovaní klientov zo strany samosprávy a nedostatok finančných zdrojov na úhradu výdavkov. Čiastočnú elimináciu problémov sľubuje súčasná novela zákona o sociálnych službách. V diplomovej práci nielen sumarizujeme poznatky o sociálnych službách a spracúvame štatistické údaje, ale zároveň navrhujeme konkrétne opatrenia, ktoré vnášajú do procesu poskytovania sociálnych služieb rovnocennosť poskytovateľov a transparentnosť.

Kľúčové slová:

Sociálne služby. Zariadenie pre seniorov. Domov sociálnych služieb. Verejný poskytovateľ. Neverejný poskytovateľ.

Abstrakt

LENČEŠOVÁ, Veronika: *Position und Vergleich der staatlichen, kirchlichen, gemeindlichen und privaten Altenheimen und Pflegeheimen im Prozess der Sicherung der Sozialdienstleistungen der SR.* – Slowakische landwirtschaftliche Universität in Nitra. Fakultät für Ökonomie und Management. Lehrstuhl für Ökonomie. Leiter der Arbeit: doc. Ing. Iveta Zentková, CSc. – Nitra: FÖM SLU, 2011. 69 S.

Die vorliegende Diplomarbeit löst die Problematik der Gewährung der Sozialdienstleistungen in Altenheimen und Pflegeheimen in der Slowakei. Das Ziel der Arbeit war, die Position der einzelnen untersuchten Einrichtungen der Sozialdienstleistungen zu vergleichen. Die Hauptdatenquelle war Statistisches Amt der Slowakischen Republik. Die Unterschiede zwischen den öffentlichen und privaten Dienstleistungsgebern haben wir durch die Analyse der Einrichtungsanzahl, Kapazität und Einkommensstruktur und Kostenstruktur identifiziert. Das Dauerproblem im Sozialdienstleistungsbereich ist die Absenz der freien Plätze, die Bevorzugung der staatlichen und gemeindlichen Einrichtungen bei der Annahme der Kunden von der Seite der Selbstverwaltung und der Mangel an Finanzquellen für Kostenvergütung. Die Probleme teilweise zu eliminieren, verspricht die derzeitige Novelle des Sozialdienstleistungsgesetzes. In der Diplomarbeit fassen wir nicht nur die Kenntnisse über die Sozialdienstleistungen zusammen und verarbeiten wir die Statistikdaten, sondern wir schlagen auch konkrete Maßnahmen vor, die in den Prozess der Dienstleistungsgewährung eine Gebergleichstellung und Transparenz eintragen.

Die Schlüsselwörter:

Die Sozialdienstleistungen. Das Altenheim. Das Pflegeheim. Der öffentliche Geber. Der private Geber.

Obsah

Zoznam ilustrácií	9
Zoznam tabuliek	10
Zoznam skratiek.....	11
Úvod	12
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma i v zahraničí	14
1.1 Sociálna politika.....	14
1.1.1 Objekty a subjekty sociálnej politiky.....	15
1.1.2 Ciele sociálnej politiky	16
1.1.3 Nástroje sociálnej politiky	17
1.2 Sociálne zabezpečenie.....	19
1.2.1 Sociálne poistenie	21
1.2.2 Štátna sociálna podpora	22
1.2.3 Sociálna pomoc.....	22
1.3 Sociálne služby.....	23
1.3.1 Vymedzenie sociálnych služieb.....	23
1.3.2 Ciele a priority rozvoja sociálnych služieb.....	24
1.3.3 Klasifikácia sociálnych služieb.....	24
1.3.4 Inštitucionálne zabezpečenie sociálnych služieb	26
1.3.5 Ekonomické aspekty sociálnych služieb.....	27
1.3.6 Legislatívne zmeny v poskytovaní sociálnych služieb na Slovensku.....	29
2 Cieľ práce	31
3 Metodika práce a metódy skúmania	32
4 Výsledky práce	33
4.1 Vymedzenie zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb.....	33
4.2 Štruktúra poskytovateľov sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb.....	37

4.3	Kapacita zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb podľa zriaďovateľa	42
4.4	Financovanie zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb	45
4.5	Návrh opatrení na riešenie identifikovaných problémov	54
Záver	60
Zoznam použitej literatúry	62
Prílohy	68

Zoznam ilustrácií

Obr. 1 Systém sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike	20
Obr. 2 Druhy sociálnych služieb.....	25
Obr. 3 Štruktúra výdavkov na sociálnu ochranu v roku 2008	27
Obr. 4 Štruktúra príjmov sociálnej ochrany v roku 2008	27
Obr. 5 Štruktúra zariadení sociálnych služieb v SR v roku 2009	34
Obr. 6 Štruktúra zriaďovateľov zariadení sociálnych služieb	37
Obr. 7 Počet ZpS a DSS podľa zriaďovateľa v roku 2009	38
Obr. 8 Štruktúra zriaďovateľov ZpS a DSS podľa kraja v roku 2009	39
Obr. 9 Obsadenosť ZpS a DSS podľa zriaďovateľa k 31. 12. 2009	42
Obr. 10 Financovanie poskytovateľov sociálnych služieb	45
Obr. 11 Financovanie ZpS a DSS v roku 2009.....	46
Obr. 12 Príjmy ZpS a DSS v roku 2009 podľa zriaďovateľa	47
Obr. 13 Mesačný podiel dotácií a príjmov za služby ZpS na 1 obyvateľa v roku 2009.....	48
Obr. 14 Mesačný podiel dotácií a príjmov za služby DSS na 1 obyvateľa v roku 2009	49
Obr. 15 Štruktúra výdavkov ZpS a DSS v roku 2009	50
Obr. 16 Štruktúra výdavkov ZpS a DSS podľa zriaďovateľa v roku 2009	51
Obr. 17 Mesačné výdavky na 1 obyvateľa ZpS a DSS v roku 2009	52
Obr. 18 Celkové príjmy a výdavky ZpS a DSS v roku 2009.....	53

Zoznam tabuliek

Tab. 1 Ústavné zariadenia pre dospelých v roku 2009	35
Tab. 2 Obsadenosť ZpS a DSS v percentách	43
Tab. 3 Kapacita ZpS zriadených VÚC podľa krajov k 31. 12. 2009	43
Tab. 4 Pomer príjmov za poskytované sociálne služby a prijatých dotácií v roku 2009.....	48
Tab. 5 Rozdiel príjmov a výdavkov ZpS a DSS v roku 2009	53

Zoznam skratiek

DM	d lhodobý m ajetok
DSS	d omov sociálnych služieb
EÚ	E urópska ú nia
FO	f yzická o soba
HDP	h rubý d omáci p rodukt
MF	M inisterstvo f inancií
MPSVAR	M inisterstvo p ráce, sociálnych v ecí a r odiny
NKÚ	N ajvyšší k ontrolný ú rad
PO	p rávnická o soba
SR	S lovenská r epublika
ŠR	š tátny r ozpočet
ŠÚ	Š tatistický ú rad
ÚPSVAR	Ú rad p ráce, sociálnych v ecí a r odiny
VÚC	v yšší ú zemný c elok
ZpS	z ariadenie p re s eniorov

„Nie je umenie starnúť, umením je znášať to.“

J. W. Goethe

Foto : Roman Sluka

Úvod

Nepriaznivý demografický vývoj, globalizačné procesy a prebiehajúce sociálno-ekonomické zmeny sa podpisujú pod rastúci počet osôb ohrozených sociálnym vylúčením. Okrem zvyšujúcej sa nezamestnanosti, ktorú označujú viac ako dve tretiny Slovákov za najväčší problém slovenskej ekonomiky, ocitá sa čoraz viac ľudí v starobe, v samote a v nepriaznivej sociálnej situácii. Nezriedkavé zlyhania verejného sektora v poskytovaní služieb v oblasti sociálnej politiky nútia koncipovať nové, alternatívne modely na zmiernenie, resp. elimináciu týchto problémov.

Proces zabezpečovania sociálnej starostlivosti v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb podlieha od roku 2002 transformácii, kedy prešla zriaďovateľská povinnosť zo štátnej správy na obce a mestá, ako aj súčasným zmenám, ktoré spôsobilo zavedenie zákona o sociálnych službách¹ v roku 2009 a prijatie návrhu novely² tohto zákona v decembri 2010. Nová legislatíva je reakciou na vzniknuté tlaky medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb, ako aj samotnými užívateľmi, resp. potenciálnymi užívateľmi týchto služieb. Problém rovnoprávnosti medzi subjektmi sociálnej sféry, jednorôčné až päťročné čakacie lehoty seniorov na umiestnenie v zariadení sociálnej starostlivosti, slobodný výber zariadenia pre seniorov s rizikom straty finančnej podpory zo strany samosprávy sa stali aj podnetom pre vypracovanie predkladanej práce. Diplomová práca rieši otázku postavenia domovov dôchodcov (resp. - podľa zákona o sociálnych službách - zariadení pre seniorov) a domovov sociálnych služieb so zreteľom na poskytovateľa v procese zabezpečovania sociálnej starostlivosti. Zároveň na základe komparácie štátnych, obecných, cirkevných a súkromných zariadení sprostredkúva prehľad o rozdieloch medzi jednotlivými zariadeniami a o ich nedostatkoch.

Prvá kapitola ponúka teoretický aparát a stáva sa tak predpokladom pre realizáciu praktickej časti práce. Vymedzuje základné pojmy sociálnej politiky a sociálneho zabezpečenia. Svoju pozornosť zameriava obzvlášť na sociálne služby. Ciele práce vymedzuje druhá kapitola. Prostriedky a metódy, prostredníctvom ktorých sú vytýčené ciele dosahované, charakterizuje tretia kapitola. Štvrtá kapitola poskytuje výsledky prieskumu v oblasti poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov

¹ Zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z.z. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

² Zákon č. 551/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z.z. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

a v domovoch sociálnych služieb na Slovensku. Táto praktická časť je gro diplomovej práce. Prehľadný sumár identifikovaných nedostatkov v procese poskytovania sociálnych služieb, ako aj odporúčania pre ich eliminovanie ponúka posledná podkapitola praktickej časti. Zhrnutie predmetnej problematiky je k dispozícii v závere práce.

Predkladaná diplomová práca je praktickým sprievodcom pri analýze zabezpečovania sociálnej starostlivosti pre seniorov na Slovensku. Poukazuje na súčasný stav v oblasti sociálnych služieb jednak skrze analýzu a spracovanie štatistických údajov a jednak skrze konfrontáciu vyjadrení odborníkov k predmetnej problematike. Zároveň núti k prehodnoteniu legislatívnych podmienok poskytovania sociálnych služieb a dáva podnety pre riešenie vzniknutých problémov.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma i v zahraničí

Úlohou politiky štátu je vytvoriť spoločnosť rovnakých šanci a každému občanovi zabezpečiť adekvátne podmienky na rozvoj jeho ľudského potenciálu. Právo na dôstojný život a primerané hmotné zabezpečenie je zakotvené v Ústave Slovenskej republiky a viaže sa na občana bez ohľadu na vek. Seniori, ako jedna zo zraniteľných skupín obyvateľstva, nie sú výnimkou.

Skôr ako pristúpime k samotnej analýze zabezpečovania sociálnej starostlivosti v domovoch dôchodcov a domovoch sociálnych služieb na Slovensku, uvedieme prehľadný exkurz do predmetnej problematiky.

1.1 Sociálna politika

Neodmysliteľnou zložkou fungujúcej organizačnej sústavy ľudskej spoločnosti, akou je štát, je sociálna politika. Jej obsah, funkcie a ciele sa odlišujú v závislosti od rozdielov v histórii, kultúre, tradíciách, ako aj ekonomickej úrovni jednotlivých krajín. Draganová (2006) nachádza jadro sociálnej politiky v humanizme. Tvrdí, že skúmanie sociálnej politiky je prezentované v spoločenskom živote prostredníctvom problémov ako sociálne istoty, spravodlivosť, solidarita, participácia a pod. Sústreďením sa na ľudskú bytosť a jej životné podmienky podčiarkuje sociálna politika výrok: „Tvorcom, stredobodom a cieľom hospodársko-spoločenského života je človek.“ (Benedikt XVI., 2009). Plní tak všeobecný cieľ, ktorým je rozvoj človeka a spôsobu jeho života.

Nakoľko je stanovenie jednoznačnej definície sociálnej politiky pomerne obtiažne a autori sa v jej interpretácii značne líšia, poukážeme najskôr na pôvod slov, z ktorých skúmaný termín pozostáva. Pojem „politika“ je gréckeho pôvodu a vo všeobecnosti ním rozumieme vedu a umenie riadiť a spravovať spoločnosť, ako aj praktickú činnosť spoločenských orgánov a inštitúcií, sledujúcich dobro a rozvoj ľudí a spoločnosti. Ide o spoločenskú činnosť skladajúcu sa z určenia prioritných cieľov a nástrojov, metód a inštitúcií, skrze ktoré sa majú vytýčené ciele dosiahnuť. Slovo „sociálny“ má latinský pôvod a používalo sa od začiatku 18. storočia v kontexte spoločnosti. V najširšom zmysle teda znamená „spoločenský“. V užšom zmysle vyjadruje konkrétne riešenie materiálnych podmienok existencie človeka počas vzniku nepriaznivých udalostí. (Macková, 2009)

Slovník práva sociálneho zabezpečenia (Gajdošíková, Rusiňák, 1996) charakterizuje sociálnu politiku ako časť štátnej politiky, ktorá v súlade s celkovými zámermi spoločnosti sleduje dosiahnutie vymedzených, ale meniacich sa zámerov sociálneho rozvoja obyvateľstva, ako aj zabezpečovanie všestranného sociálneho rozvoja určitých častí a skupín obyvateľstva a jednotlivcov.

Macková (2009) definuje sociálnu politiku ako uvedomelú, sústavnú a cieľavedomú spoločenskú činnosť jednotlivých subjektov (štátu, zamestnávateľov, odborových orgánov, verejnoprávnych inštitúcií, záujmových občianskych združení, dobročinných spolkov, cirkevných organizácií, atď.), ktorá zabezpečuje ciele a zámery sociálneho a všestranného rozvoja osobnosti každého človeka. Realizácia cieľov sociálnej politiky znamená realizáciu sociálnych práv občanov.

1.1.1 Objekty a subjekty sociálnej politiky

Stredobodom záujmu sociálnej politiky je človek. Pod objektmi sociálnej politiky rozumie Draganová (2006) všetkých obyvateľov štátu, určité skupiny ľudí i jednotlivcov, ku ktorým smerujú sociálne opatrenia subjektov. Sociálna politika ich na jednej strane chráni a stimuluje, na druhej strane riadi a obmedzuje. Podľa charakteru opatrení sú objekty členené do kategórií podľa veku, pohlavia, vzdelania, ekonomickej aktivity.

Subjekty sociálnej politiky realizujú sociálnu politiku v rámci svojej pôsobnosti. Ústredným subjektom je štát, ktorý určuje obsah, ciele, úlohy i chápanie sociálnej politiky. Od ostatných sociálnych subjektov sa štát líši svojimi formalizovanými rozhodovacími, realizačnými, donucovacími a kontrolnými mechanizmami. Disponuje všetkými nástrojmi vykonávania sociálnej politiky a to sú právo, inštitúcie k realizácii práva a financie. (Matoušek, 2001)

Dřízová (2001) vysvetľuje úlohu štátu nasledovne: Štát je predovšetkým tvorcom konceptu sociálnej politiky. V tomto procese si zachováva svoju rozhodujúcu a integrujúcu úlohu. Zároveň sa jeho pôsobenie obmedzuje za účelom podpory a posilnenia aktivity neštátnych subjektov, iniciácie a motivácie občanov k zodpovednosti za ich sociálnu situáciu.

Najmenšou samosprávnou jednotkou štátu je obec. V sociálnom zabezpečení vykonáva štátnu správu sociálnej starostlivosti a niektoré úkony spojené s uplatnením nárokov v dôchodkovom zabezpečení. (Gajdošíková, Rusiňák, 1996)

Neštátnymi sociálnymi subjektmi sú združenia, hnutia, nadácie, občianske iniciatívy, cirkvi a pod. K sociálnym subjektom ich priradujú charakteristické črty, ktoré vymenúva Stanek (2008): samoorganizácia, participácia, dobrovoľnosť, neziskovosť, solidarita a sebauvedomenie. Pôsobia teda nezávisle od vlády a ich poslaním je obhajovať a rozvíjať humanitné a sociálne záujmy. Sociálnymi subjektmi sú aj zamestnávateľia, odborári, domácnosti i jednotlivci.

Na margo interpretácie charakteru subjektov sociálnej politiky je dôležité podotknúť, že v sociálnej oblasti je možné podnikáť. To implikuje dosahovanie zisku z poskytovania sociálnych služieb, ktoré je primárnym cieľom takýchto podnikateľských subjektov. Ako tvrdí Matoušek (2001), štát sa však ako hlavný činiteľ sociálnej politiky nemôže zbaviť svojej ústavnej zodpovednosti voči občanom. Musí podľa neho garantovať občanom, že neštátnymi organizáciami poskytované služby majú zákonom stanovenú úroveň a rozsah. K tomu slúžia rady kontrolných mechanizmov zo strany štátu, počnúc vydávaním licencií, registráciou, cez monitorovanie, poskytovanie dotácií až po inšpekcie.

Objekty a subjekty sociálnej politiky sú vo vzájomnej interakcii. Novokoncipovaná sociálna politika štátov EÚ vychádza z predpokladu, že v podmienkach demokratickej spoločnosti a voľného trhu nesie každý občan zodpovednosť sám za seba a za svoju budúcnosť. Ak sa však občan ocitne v neuspokojivej sociálnej situácii, nastupuje sociálna pomoc ako prejav ľudskej spolupatričnosti, solidarity a dobročinnosti. Zámerom novej koncepcie je presunutie hranie medzi zodpovednosťou štátu a jednotlivcov. Podstata tohto zámeru tkvie v posilnení občianskej nezávislosti a zodpovednosti, podpore fungovania neštátnych sociálnych subjektov, adresnom poskytovaní sociálnych dávok a služieb, záruke minimálnej sociálnej ochrany občanov štátom. Ide teda o hľadanie optimálnej vyváženej ekonomických a sociálnych prvkov v systéme. (Draganová, 2006)

1.1.2 Ciele sociálnej politiky

Sféru cieľov možno chápať ako všetko to, čo určuje, kam sa bude sociálna politika uberať, aké zásady sa budú rešpektovať, aké nástroje a mechanizmy sa budú pritom používať. Na makroúrovni sú tieto ciele formulované v ústave, príslušných zákonoch, programových vyhláseniach vlády, v koncepciách prijatých na úrovni vlády a parlamentu. (Radičová, 1998)

Pre účely štátnej sociálnej politiky charakterizuje Geffert (2009) ciele ako žiaduce, chcené stavy sociálneho systému v budúcnosti. Vždy ide o určitý súbor cieľov, ktorými je napĺňaný všeobecný cieľ, t.j. rozvoj človeka, spôsob jeho života, jeho dispozícií a tvorivých síl.

Hlavným cieľom sociálnej politiky štátu je teda zabezpečenie dodržania občianskych práv, zdravia a sociálneho rozvoja človeka, dosiahnutie sociálneho mieru, prosperity a stability spoločnosti. Ďalšie ciele sociálnej politiky sú zverejnené v sociálnych programoch.

Koncepcia transformácie sociálnej sféry SR vychádza z koncepcnej a komplexnej prestavby pracovných vzťahov a z transformácie systému sociálneho zabezpečenia. Základným koncepčným zámerom je vytvorenie sociálne spravodlivého systému sociálneho zabezpečenia založeného na osobnej účasti občana, na sociálnej solidarite a záruke štátu. Keďže sa dotýka každodenného života ľudí, vnáša zmeny do zaužívaných pravidiel budovania zabezpečovacieho systému občana, spôsobuje zmeny v statusovom systéme a snaží sa posilniť funkciu občana v systéme sociálnej starostlivosti. (porov. *Podstata podnikovej sociálnej politiky*, 2011)

1.1.3 Nástroje sociálnej politiky

Vykonávanie sociálnej politiky a naplnenie jej cieľov je podmienené dispozíciou účinných a efektívnych nástrojov. Matoušek (2001) označuje nástroje sociálnej politiky za prostriedky, ktorými sociálny subjekt pôsobí na sociálny objekt alebo objekty, na iný sociálny subjekt alebo subjekty. Spravidla k im zaraďujeme právo, peniaze, pomoc a reguláciu.

Macková (2009) vymedzuje nástroje sociálnej politiky ako súbor prostriedkov, ktorý tvorí:

- a) právo, najmä právo sociálneho zabezpečenia
- b) ekonomické nástroje
- c) sociálne programy a plány
- d) kolektívne vyjednávanie

Podľa uplatnenia vo vzťahu k občanovi prehľadne kategorizuje nástroje sociálnej politiky Karpiš (2006):

1. Nástroje prerozdelenia

-
- a) nástroje výberu prostriedkov: dane, odvody
 - b) nástroje rozdeľovania prostriedkov: verejné statky, služby a dotácie poskytované zo štátneho rozpočtu vrátane zdravotnej starostlivosti, systém sociálneho zabezpečenia
2. Legislatívne úpravy sociálneho prostredia
- a) nástroje pracovného práva: Zákonník práce, minimálna mzda
 - b) občianske právo

Najsilnejší nástroj sociálnej politiky predstavujú dane a odvodový systém, pretože priamo ovplyvňujú objem prerozdeľovaných prostriedkov. Práve redistribúcia prostriedkov medzi skupinami obyvateľstva umožňuje zabezpečiť solidaritu ako jeden z cieľov sociálnej politiky. V roku 2009 vybrala verejná správa SR na daniach a odvodoch 33,4 % HDP (podľa *Miera daňového zaťaženia SR*, 2011). Vysoký podiel prerozdeľovaných prostriedkov na celkovom produkte naznačuje rozsah dopadov týchto nástrojov na životy občanov, ako aj podnikov. K nástrojom rozdeľovania prostriedkov patria výdavky štátneho rozpočtu na vzdelávanie, zdravotnú starostlivosť a podporu bývania a sociálne poistenie, podpora a pomoc ako zložky systému sociálneho zabezpečenia.

Zákonné úpravy sociálneho prostredia sú rozsiahle, týkajú sa všetkých životných situácií občana od narodenia, cez štúdium, pracovný život až po starobu. Používaním tohto silného nástroja dokáže vláda ovplyvňovať nielen životy ľudí, ale aj smerovanie celej spoločnosti a ňou vyznávané hodnoty.

Pri aplikácii nástrojov sociálnej politiky sa musia uplatňovať štyri základné princípy. Princíp spravodlivosti zabezpečuje, aby každý dostal rovnako, resp. podľa jeho potrieb, resp. podľa jeho zásluh. Princíp sociálnej solidarity je vyjadrením ľudskej spolupatričnosti, súdržnosti, ale aj zodpovednosti. Princíp subsidiarity zvyrazňuje zodpovednosť človeka za svoje sociálne postavenie. A napokon, princíp participácie vedie jednotlivca k spolupráci pri procese sociálneho rozhodovania. (Džízová, 2001)

1.2 Sociálne zabezpečenie

Základným inštitútom sociálnej politiky je sociálne zabezpečenie. Karpiš (2006) označuje sociálne zabezpečenie ako súbor politických nástrojov, ktoré sú zriadené na to, aby kompenzovali finančné dôsledky sociálnych udalostí, resp. rizík. Sociálne udalosti vníma Macková (2009) ako nepriaznivé životné situácie, ktoré vznikajú v priebehu existencie každého jednotlivca a vychádzajú z podmienok modernej civilizácie. Považujeme za ne najmä chorobu, starobu, detstvo, nezamestnanosť, stratu živiteľa, invaliditu, materstvo a chudobu. Podľa Matláka (2001) vznikajú najčastejšie ako dôsledky:

- nedostatočnej sociálnej prevencie,
- zlyhania prirodzených alebo náhradných zdrojov sociálnej sebestačnosti a istoty,
- straty schopnosti využívať prirodzené alebo náhradné zdroje sociálnej sebestačnosti a istoty,
- ohrozenia občana konaním iného občana.

Sociálne zabezpečenie chráni teda jednotlivca a rodiny pred následkami dočasného, či trvalého prerušenia príjmov z pracovnej činnosti alebo podstatného zníženia reálnych príjmov v dôsledku zdravotných, či rodinných nákladov za účelom udržania sociálne primeranej životnej úrovne. (Stanek, 2008)

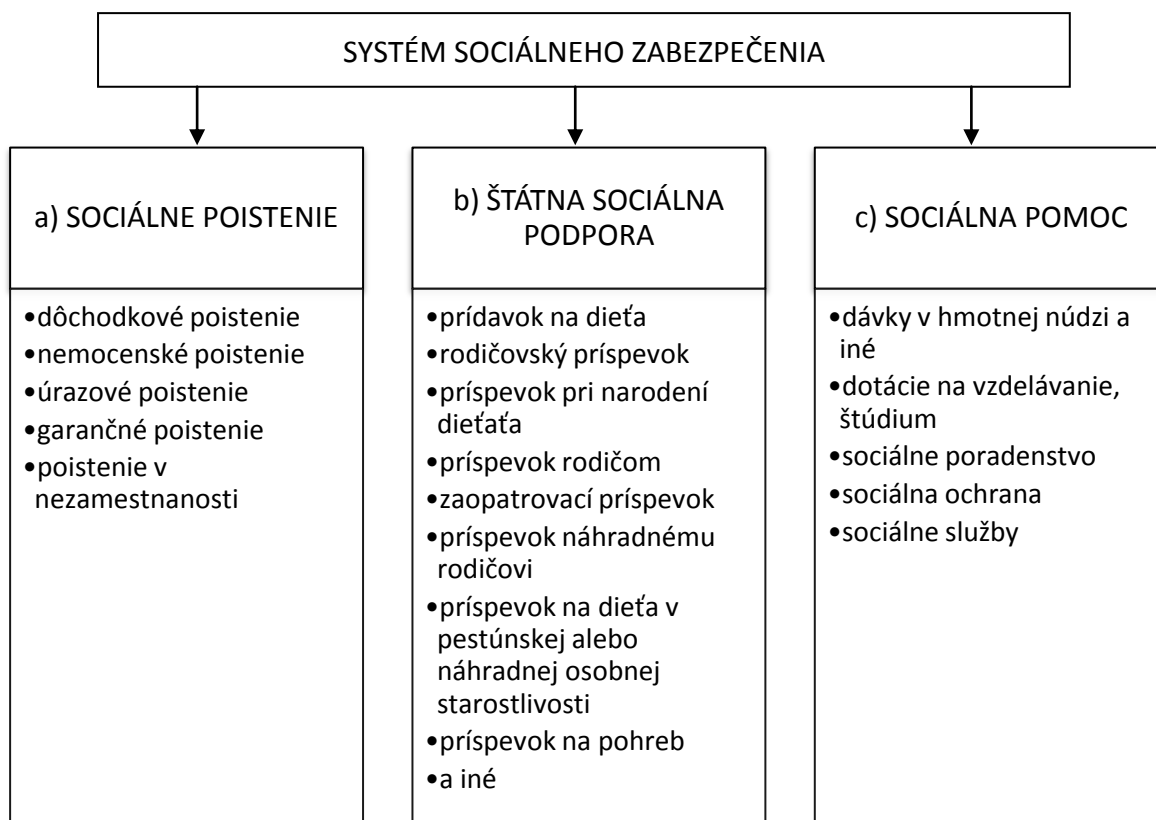
Zmierňovanie chudoby bolo základným cieľom sociálneho zabezpečenia v minulosti. V súčasnosti nadobúda širší charakter. Jeho hlavným zámerom je poskytnúť občanom istotu, že úroveň a kvalita ich života sa v rizikovej sociálnej, či ekonomickej situácii výrazne nezníži.

Výkon sociálneho zabezpečenia je v rukách sústavy štátnych orgánov a iných subjektov. Jej skladba je nasledovná:

1. štátne orgány
 - a) ministerstvá
 - b) príslušné orgány miestnej štátnej správy
 - c) okresné a obvodné úrady práce
2. obce
3. verejnoprávna inštitúcia
4. ďalšie právnické a fyzické osoby

(Gajdošíková, Rusiňák, 1996)

Od roku 1998 pozostáva systém sociálneho zabezpečenia na Slovensku z troch hlavných zložiek, ktoré uvádza nasledovná tabuľka:

Obr. 1 Systém sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike [vlastná schéma]

Štát vytvára podmienky na to, aby čo najširší okruh sociálnych potrieb občanov a rodín mohol byť zabezpečený vlastnými silami. Svojou pomocou zasahuje len tam, kde si občan alebo rodina zo subjektívnych alebo objektívnych dôvodov nestačia zabezpečiť svoje potreby vlastnými silami na spoločensky prijateľnej úrovni a tam, kde má štát záujem občana a rodinu stimulovať, podporiť alebo ochrániť. (Draganová, 2006)

Citovaná autorka publikácie Sociálna starostlivosť ďalej upriamuje pozornosť na nevyhnutnosť transformácie systému zabezpečenia tak, aby vyhovoval trhovému hospodárstvu a aby bol adresný, t.j. vychádzajúci z konkrétnej sociálnej udalosti a situácie, čím sa stane účelným a hospodárnym. Nový systém sa diferencovane orientuje v prospech rodín a občanov nachádzajúcich sa v presne definovaných sociálnych situáciách.

1.2.1 Sociálne poistenie

System sociálneho poistenia predstavuje peňažné dávky vyplácané Sociálnou poisťovňou, ktorá získava peňažné prostriedky inkasom poistných odvodov. Občania si skrze odvody odkladajú časť svojej spotreby pre prípad vzniku sociálnej udalosti. Je výrazom zodpovednosti občana k sebe a k svojej rodine, či už formou obligátneho poistenia alebo dobrovoľného doplnkového poistenia. Filozofia právnej úpravy systému sociálneho poistenia vychádza predovšetkým z princípu zásluhovosti, z princípu individuálnej zodpovednosti a z princípu osobnej participácie poistenca na tvorbe zdrojov.

Geffert (2009) označuje sociálne poistenie ako najviac preferovanú formu sociálneho zabezpečenia v moderných priemyselných spoločnostiach s trhovou ekonomikou. V našich podmienkach je najvhodnejšou formou zaistenia sociálnych potrieb občanov vo všetkých prípadoch, kedy ide o sociálnu udalosť spojenú so stratou príjmu.

Sociálne poistenie vyrovnáva interpersonálne rozdiely v príjme počas života ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Negatívna zmena príjmu zo zárobkovej činnosti môže byť vyvolaná udalosťami, ktoré vymenúva MPSVAR SR (*Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2009, 2010*):

- ✓ dočasná pracovná neschopnosť
- ✓ potreba ošetrovania, resp. opatrovania
- ✓ tehotenstvo
- ✓ materstvo
- ✓ úmrtie
- ✓ pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu
- ✓ poškodenie zdravia alebo úmrtie v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania
- ✓ platobná neschopnosť zamestnávateľa na uspokojenie nárokov zamestnanca a na úhradu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie
- ✓ nezamestnanosť
- ✓ dovŕšenie dôchodkového veku

Zabezpečenie príjmov v starobe je v súčasnosti pokryté tromi faktormi: povinný poistný systém v Sociálnej poisťovni, doplnkové dôchodkové poistenie spravované doplnkovými poisťovňami a individuálne komerčné poistenie spravované komerčnými poisťovňami.

1.2.2 Štátna sociálna podpora

Štátna sociálna podpora je viazaná na rozpočet Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Môže byť postavená na univerzálnom občianskom princípe, t.j. každý občan, ktorý sa ocitne v štátom definovanej životnej situácii, má nárok na podporu alebo na princípe potrebnosti, t.j. dávku dostane len občan, ktorý nemá inú možnosť vyrovnania sa s konkrétnou situáciou (Draganová, 2006). Príjmové a materiálové zabezpečenie žiadateľov nie je pri rozhodovaní o poskytnutí dávok posudzované. Cieľovou skupinou sú najmä rodiny.

Štátna sociálna podpora je výrazom sociálnej redistribúcie a štátom organizovanej solidarity od vysokopříjmových rodín k nízkopříjmovým a od bezdetných rodín k rodinám s deťmi. Používa sa tam, kde je rámec poistenia úzky alebo z iného dôvodu nepoužiteľný pre zabezpečenie sociálnej stability a bezpečnosti občana. Dôvody sú zvyčajne v príliš dynamických zmenách a pohyboch sociálneho javu alebo v prílišnom rozsahu výskytu občanov so sociálnou potrebou alebo pri nedostatku času pred hromadným výskytom sociálnej udalosti pre akumulovanie sociálnej rezervy. (Geffert, 2009)

1.2.3 Sociálna pomoc

Sociálna pomoc je výrazom sociálnej solidarity. Prioritne smeruje k predchádzaniu sociálneho vylúčenia občana. Pozostáva z peňažných a vecných dávok poskytovaných cez štátnu správu, samosprávu a tretí sektor. Od iných prvkov sociálneho zabezpečenia sa líši tým, že musí byť podmienená chudobou, dočasnou alebo trvalou núdzou.

Cieľovými skupinami, ku ktorým smeruje sociálna pomoc prostredníctvom zákonom vymedzených foriem, sú deti, rodina, občania s ťažkým zdravotným postihnutím, starí a chorí, neprispôsobiví a nezamestnaní občania (Stanek, 2008).

Úlohou sociálnej pomoci je umožniť občanom v núdzi viesť život zodpovedajúci ľudskej dôstojnosti. Poskytuje sa občanom na základe splnenia požadovaných predpokladov v situácii, keď nie sú schopní pomôcť si vlastnými silami alebo keď požadovaná pomoc nie je od iných, obzvlášť od príbuzných, poskytnutá. (Krieger, 2006)

Sociálna pomoc sa zabezpečuje najmä prostredníctvom sociálnej práce, ktorá je zameraná na získavanie a spracúvanie informácií o príčinách vzniku hmotnej a sociálnej núdze, o potrebe poskytnutia pomoci a voľbe jednotlivých foriem sociálnej pomoci.

1.3 Sociálne služby

Kľúčovým nástrojom ochrany základných ľudských práv a ľudskej dôstojnosti sú sociálne služby. Predstavujú špecializované činnosti, ktoré majú predovšetkým zmiernovať a pomôcť prekonávať hmotnú a sociálnu núdzu.

Od roku 2009 sa sociálne služby poskytujú v súlade so zákonom č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení zákona č. 317/2009 Z.z. v znení neskorších predpisov. Aktuálnou zmenou v legislatíve je prijatie návrhu novely tohto zákona s účinnosťou od 1. marca 2011.

1.3.1 Vymedzenie sociálnych služieb

Sociálne služby sú služby zamerané na jednotlivcov a ich zmyslom je uspokojiť základné životné potreby, pomôcť obnoviť sociálnu nezávislosť a stabilitu. Podľa Matouška (2007) sa čiastočne prekrývajú so širšou kategóriou verejných služieb, ktoré sú poskytované v záujme verejnosti. Na rozdiel od komerčných služieb sú financované z verejných rozpočtov, sú podrobnejšie definované legislatívou ako iné služby, čo implikuje závislosť na politickom rozhodovaní štátu, krajov a obcí. Sociálna služba však môže byť poskytovaná aj ako služba komerčná a to na základe obchodnej zmluvy medzi poskytovateľom a užívateľom. Sociálna služba sa poskytuje ambulantnou, terénnou alebo pobytovou formou.

Sociálne služby poskytujú ochranu ako pred všeobecnými, tak aj pred osobitnými životnými rizikami a pomáhajú pri osobných problémoch alebo krízach. Zohrávajú preventívnu úlohu a zameriavajú sa na občanov bez ohľadu na ich majetok alebo príjem. Prispievajú k nediskriminácii, rovnosti pohlaví, ochrane ľudského zdravia, zlepšovaniu životnej úrovne a k zabezpečeniu rovnakých príležitostí pre všetkých, čím zvyšujú schopnosť jednotlivcov plnohodnotne sa zaradiť do spoločnosti. (Dudová, 2009)

V moderných západoeurópskych krajinách sa vyvinula dôležitá dichotómia štátnych a neštátnych sociálnych služieb. Umožňuje neštátnym službám pomáhať aj ľuďom, ktorých spôsob života je odmietaný širokou verejnosťou (alkoholici, drogoví závislí). Neštátna pomoc nie je platená všetkými daňovými poplatníkmi, štát môže zmluvne tieto činnosti podporovať z verejných financií alebo poskytnúť obciam vlastné prostriedky formou výnosov z poplatkov a daní k financovaniu týchto služieb. (Tomeš, 2010)

1.3.2 Ciele a priority rozvoja sociálnych služieb

Hlavným cieľom sociálnych služieb je podporovať sociálne začlenenie občanov do spoločnosti. Levická (2003) tento cieľ dopĺňa o zabezpečenie a ochranu sociálneho blaha, t.j. určitej úrovne kvality života všetkých občanov, ktorá je vyjadrená v oficiálnej sociálnej politike štátu. Prekročenie tejto úrovne znamená nárast klientov závislých na sociálnej pomoci štátu, sociálnych nepokojov, kriminality, zvýšenie chorobnosti a pod., čo v konečnom dôsledku vedie k ochromeniu štátu ako politického orgánu a tým aj k ohrozeniu tej časti jeho občanov, ktorí sociálnu službu nepotrebnú.

V roku 2009 vypracovalo MPSVAR SR *Národné priority rozvoja sociálnych služieb* pre obdobie do roku 2013. Cieľom týchto priorít je zabezpečenie práva občanov na sociálne služby, zvýšenie kvality a dostupnosti sociálnych služieb s dôrazom na rozvoj nedostatkových sociálnych služieb alebo na rozvoj sociálnych služieb, ktoré v jednotlivých samosprávnych krajoch a obciach chýbajú. Priority sa týkajú štyroch uvedených oblastí:

1. Podpora zotrvania klienta v prirodzenom prostredí rozvojom terénnych sociálnych služieb.
2. Rozvoj ambulantných sociálnych služieb a pobytových sociálnych služieb v zariadení s týždenným pobytom.
3. Zvýšenie kvality a humanizácia poskytovaných sociálnych služieb prostredníctvom rekonštrukcie, rozširovania, modernizácie a budovania zariadení sociálnych služieb.
4. Vzdelávanie zamestnancov v oblasti sociálnych služieb.

1.3.3 Klasifikácia sociálnych služieb

Podľa zriaďovateľského subjektu člení Benčo (2003) systém sociálnych služieb do dvoch základných subsystémov:

1. štátne a obecné sociálne služby
2. neštátne sociálne služby

Sociálne služby môžeme deliť i podľa iných kritérií, napr. kedy, s akým cieľom alebo akým spôsobom sú poskytované. Matoušek (2011) tak rozoznáva sociálne služby:

- a) preventívne, terapeutické, rehabilitačné, intervenčné, opatrovateľské

- b) poskytované v byte, v centre alebo v domove
- c) poskytnutím informácie, zastupovaním alebo úkonom
- d) na určitú dobu alebo trvalá starostlivosť v rezidenčnom zariadení

Najobsiahlejšiu klasifikáciu sociálnych služieb sprostredkúva Zákon o sociálnych službách. Sociálne služby triedi do nasledovných piatich skupín:

<p>1. sociálne služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb v zariadeniach</p>	<ul style="list-style-type: none"> •nocľaháreň •útulok •domov na polceste •nizkoprahové denné centrum •zariadenie núdzového bývania
<p>2. sociálne služby na podporu rodiny s deťmi</p>	<ul style="list-style-type: none"> •pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa •služby v zariadeniach dočasnej starostlivosti o deti •služby v nizkoprahovom dennom centre pre deti a rodinu
<p>3. sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu alebo z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku</p>	<ul style="list-style-type: none"> •služby v zariadení pre fyzické osoby, ktoré sú odkázané na pomoc inej osoby a pre fyzické osoby, ktoré dovŕšili dôchodkový vek •opatrovateľská služba •prepravná služba •sprievodcovská a predčitateľská služba •tlmočnická služba •sprostredkovanie tlmočnickej služby •sprostredkovanie osobnej asistencie •požičiavanie pomôcok
<p>4. sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií</p>	<ul style="list-style-type: none"> •monitorovanie a signalizácia potreby pomoci •krízová pomoc
<p>5. podporné sociálne služby</p>	<ul style="list-style-type: none"> •odľahčovacia služba •pomoc pri zabezpečení opatrovníckych práv a povinností •služby v dennom centre •služby v integračnom centre •služby v jedálni •služby v práčovni •služby v stredisku osobnej hygieny

Obr. 2 Druhy sociálnych služieb [vlastná schéma]

1.3.4 Inštitucionálne zabezpečenie sociálnych služieb

Ak sa uvažuje o zriaďovaní a poskytovaní akejkoľvek sociálnej služby, očakáva sa od štátu, ako tvrdí Levická (2003), že ako garant určitej kvality života občanov, bude túto službu riadiť a zároveň znášať náklady na jej prevádzku. Štát však nie je jediným, ani hlavným poskytovateľom sociálnych služieb. Väčšina autorov, medzi nimi napr. Spicker a Hayek, sa dokonca prikláňa k názoru, že štát by mal pristupovať k budovaniu sociálnych služieb až potom, keď sa dokáže, že ostatné sektory zlyhali. Štátom organizované sociálne služby preto dopĺňa súkromný sektor.

Podľa zriaďovateľskej funkcie rozdeľuje Majlingová (2003) subjekty, ktoré poskytujú sociálne služby na:

a) štátne organizácie

Zriaďovateľom štátneho subjektu je orgán verejnej správy - t.j. štát, resp. obec a vyšší územný celok - a patria sem organizácie rozpočtového alebo príspevkového charakteru. Rozpočtové organizácie sú právnické osoby napojené na rozpočet zriaďovateľa a ich hlavné činnosti nesmú mať podnikateľský charakter. Príspevkové organizácie sú právnické osoby, ktoré sú napojené na rozpočet zriaďovateľa buď príspevkom alebo odvodom. Financovanie vlastnej činnosti zabezpečujú prednostne z vlastných príjmov a na rozdiel od rozpočtovej organizácie môžu so súhlasom zriaďovateľa vykonávať aj podnikateľskú činnosť.

b) neštátne organizácie

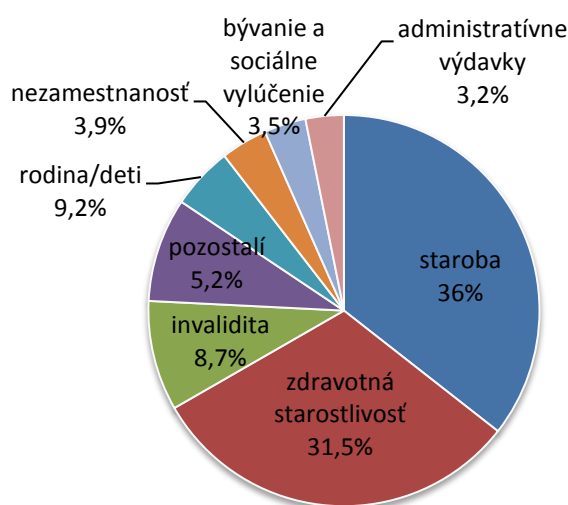
Zriaďovateľom neštátneho subjektu môže byť iná fyzická alebo právnická osoba ako vyššie uvedená. Sú charakteristické verejnou prospešnosťou, neziskovosťou (ich prvoradým cieľom nie je vytvárať zisk), právnou subjektivitou, zákonnou autonómiou vo vzťahu k vonkajším vplyvom, inštitucionálnou oddelenosťou od štátu.

K neštátnym subjektom poskytujúcim sociálne služby na Slovensku patria najmä občianske združenia, cirkevné organizácie, organizácie Slovenského červeného kríža, nadácie, obecné a mestské úrady a čiastočne aj podnikateľské subjekty. (Draganová, 2006) Podmienky pre poskytovanie sociálnych služieb právnickými a fyzickými osobami upravuje zákon č. 238/1999 Z.z. o sociálnej pomoci. Benčo (2003) zvyrazňuje úlohu neštátnych organizácií, ktoré majú formu sociálneho podnikania. V poskytovaní sociálnych služieb využívajú prvky trhovej ekonomiky s akcentom na rozvoj podnikateľskej aktivity.

1.3.5 Ekonomické aspekty sociálnych služieb

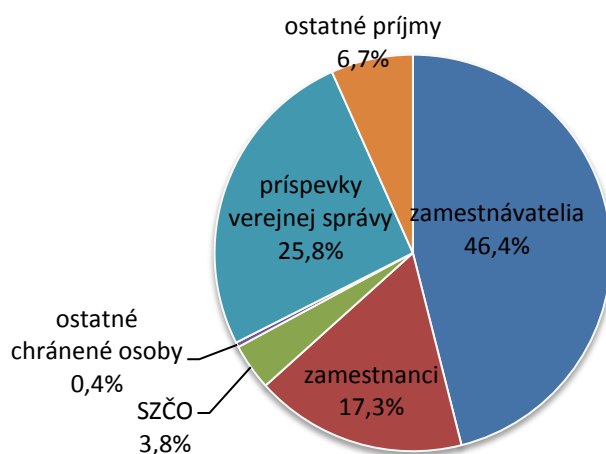
Sociálne služby sú najnáročnejším nástrojom sociálnej politiky. Dôvodom je, že vyžadujú ako právne predpisy, tak aj peniaze a inštitúcie. Preto sa vo všeobecnosti uprednostňuje poskytovanie peňazí pred službami. Služby sa poskytujú vtedy, keď je starostlivosť pre objekt účinnejšia ako peniaze.

Kľúčovou otázkou pre poskytnutie služby alebo dávky je výška nákladov sociálnej ochrany. V roku 2008 bola majoritná časť výdavkov vynaložená na sociálnu udalosť staroba.

Obr. 3 Štruktúra výdavkov na sociálnu ochranu v roku 2008 [ŠÚ SR, 2010]

Poskytovanie služieb je podmienené výškou príjmov, ktoré pokrývajú náklady na ne. Najväčšie príjmy sociálnej ochrany plynú od zamestnávateľov. V roku 2008 tvorili takmer 50 % z celkových príjmov sociálnej ochrany.

Obr. 4 Štruktúra príjmov sociálnej ochrany v roku 2008 [ŠÚ SR, 2010]

Sociálne služby môžu byť poskytované bezplatne alebo za protihodnotu. Bezplatnosť nie je teda ich pojmovým znakom. Matoušek (2001) podotýka, že sociálne služby spravidla nepatria k výnosným obchodom, prinášajúcim veľký zisk. Motívom k ich poskytovaniu je hlavne filantropia. Štát môže súkromnoprávne subjekty povzbudzovať tým, že im zníži daňové bremeno vylúčením príjmu zo sociálnej činnosti z daňového základu, oslobodením príjmu z týchto činností od daní alebo znížením daňovej sadzby.

Sociálne služby sú zriaďované ako pomoc pre občanov, ktorí prechodne alebo trvalo nevedia riešiť svoju hmotnú alebo sociálnu núdzu. Cena sociálnej služby by teda nemala byť stanovená tak, aby klient nebol schopný zaplatiť za ňu. Liberalizácia ceny sociálnych služieb by možno z krátkodobého hľadiska priniesla úsporu do štátnej pokladnice, ale z dlhodobého hľadiska by došlo k eskalácii sociálnych problémov. (Levická, 2003)

Problém financovania sociálnych služieb nás núti uvažovať nad tým, či občan môže z vlastných prostriedkov uhradiť náklady na poskytnuté sociálne služby. Ak disponuje peňažnými prostriedkami na úhradu, stáva sa táto úhrada prvým zdrojom financovania sociálnej služby. Poskytnutie sociálnej služby je však, ako potvrdzuje Tomeš (2010), právom občana a preto mu nemôže byť odmietnutá v prípade, ak prostriedky na úhradu nemá. Ako autor ďalej uvádza, v takomto prípade nesie náklady štát, resp. obec. Štát prispieva len za predpokladu, že starostlivosť je potrebná a len do výšky zodpovedajúcej tejto potrebe, ktorú zisťujú príslušné štátne orgány. Na zabezpečenie základného štandardu sociálnych služieb v obci prispieva štát. Štandard je determinovaný normami vybavenosti územných celkov sociálnymi službami. Nadštandard je povinná obec kryť z vlastných zdrojov, napr. z daní, poplatkov, pokút, sponzorských darov. Ďalším zdrojom financovania sociálnej služby sú prostriedky neštátnych subjektov – členské príspevky, dary, výťažky zo zbierok, príjmy od sponzorov, úhrady nákladov od klientov. Posledný zdroj financovania sociálnej služby predstavujú štátne dotácie a úhrady od klientov smerom k súkromnému subjektu poskytujúcemu služby. Ak organizuje sociálne služby za účelom dosahovania zisku, nemá nárok na účasť štátu.

Za najväčší problém v oblasti poskytovania sociálnych služieb sa v súčasnosti považuje práve ich financovanie. Kým verejní poskytovatelia dostávajú finančné prostriedky z rozpočtu samosprávy, neverejní poskytovatelia dostanú len malú časť alebo nič. Na Slovensku je do 500 poskytovateľov sociálnych služieb, z nich asi dve tretiny tvoria neverejní poskytovatelia. Podľa Sme.sk (*Žiadajú vládu o riešenie financovania sociálnych služieb*, 2011) by mal štát všetkým pridelovať rovnaký príspevok.

1.3.6 Legislatívne zmeny v poskytovaní sociálnych služieb na Slovensku

Sociálne služby na Slovensku sa podrobujú procesu transformácie. V rámci nej sa mení postavenie občanov, ale aj štátu, samosprávy a ostatných fyzických a právnických osôb. V zmysle splnenia cieľa o priblížení sociálnych služieb čo najbližšie občanovi, štát stráca svoje prioritné postavenie v oblasti sociálnej pomoci. (Jakab, Očenášová, 2003)

Do roku 1990 bola sociálna starostlivosť organizovaná, realizovaná, financovaná a kontrolovaná výlučne štátom. Zrod novej demokratickej spoločnosti si vyžadoval od základu prebudovať celý systém sociálnej starostlivosti, ktorý existoval do 30. júna 1998. Od 1. júla 1998 bol pretransformovaný na systém sociálnej pomoci, ku ktorého hlavným nástrojom patrilo poradenstvo, ochrana, dávky, služby a azyly. (Macková, 2009)

Ďalšiu markantnú zmenu priniesol 1. júl 2002, kedy prešla zriaďovateľská povinnosť zo štátnej správy na obce a mestá. V roku 2008 bol prijatý zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách, ktorý rozprúdil búrlivé diskusie o rovnoprávnosti zariadení. Nakoľko zvýhodňoval verejných poskytovateľov, rozhodlo sa v decembri roku 2010 o novele tohto zákona, ktorá tento problém odstraňuje. Na druhej strane však podľa vyjadrení viacerých odborníkov nerieši otázku financovania sociálnych služieb.

Podľa zákona o sociálnych službách sa transformujú zariadenia nasledovne (Buchelová, Filipová, 2009):

- a) domov dôchodcov a domov – penzión pre dôchodcov sa považuje za zariadenie pre seniorov
- b) zariadenie chráneného bývania sa považuje za zariadenie podporovaného bývania
- c) domov pre osamelých rodičov sa považuje za zariadenie núdzového bývania
- d) stanica opatrovateľskej služby sa považuje za zariadenie dočasnej starostlivosti
- e) klub dôchodcov sa považuje za denné centrum
- f) jedáleň pre dôchodcov sa považuje za jedáleň

Základné charakteristiky procesov modernizácie vo verejnom sektore vo všeobecnosti sformuloval Konečný (2003) v dvoch bodoch:

- zmena strategickej roly štátu, regiónu, resp. mesta z poskytovateľa na zabezpečovateľa služieb,
- principiálne rozčlenenie a zásadne nové usporiadanie programovania, realizácie a financovania verejných služieb.

S uvedenými bodmi sa v rámci reformovania sociálneho systému na Slovensku stotožňuje vláda, ktorá si vytýčila úlohy pre transformáciu sociálnych služieb na princípe decentralizácie a odštátnenia ich výkonu, ako aj zavedenie základných štandardov na financovanie a kvalitu sociálnych služieb, systému udeľovania licencií a kontroly, zrovnoprávnenia financovania pre všetky inštitúcie poskytujúce sociálne služby. (Stanek, 2008)

Najvýznamnejšiu rolu v poskytovaní sociálnych služieb hrajú v súčasnosti samosprávne orgány. Decentralizácia presunula mnohé kompetencie v zabezpečovaní sociálnych služieb od štátu na obce a vyššie územné celky. Na rýchlosť a rozsah zmien v sociálnej oblasti však často nie sú samosprávne regionálne úrady pripravené a nedokážu na ne adekvátne reagovať.

2 Cieľ práce

Hlavným cieľom diplomovej práce je poukázať na postavenie jednotlivých zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb v závislosti od zriaďovateľa a identifikovať medzi nimi rozdiely v procese zabezpečovania sociálnej starostlivosti.

K naplneniu hlavného cieľa napomáhajú vytýčené čiastkové ciele:

- analyzovať legislatívne a ekonomické podmienky procesu zabezpečovania sociálnej starostlivosti na Slovensku,
- vymedziť skupiny poskytovateľov sociálnych služieb a ich zastúpenie v jednotlivých krajoch,
- hodnotiť postavenie poskytovateľov sociálnych služieb podľa naplnenej kapacity zariadenia,
- posúdiť rovnoprávnosť verejných a neverejných poskytovateľov sociálnych služieb v uvedených zariadeniach podľa výšky získaných príspevkov od štátu,
- analyzovať štruktúru príjmov a výdavkov zariadení a identifikovať problémy vo financovaní sociálnych služieb,
- navrhnúť opatrenia pre riešenie zistených nedostatkov v procese poskytovania sociálnej starostlivosti v skúmaných zariadeniach sociálnych služieb.

3 Metodika práce a metody skúmania

Predmetom predkladanej práce je analýza postavenia zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb na Slovensku. Teoretickú základňu práce tvoria poznatky, štúdie a stanoviská pedagógov a odborníkov v sociálnej a ekonomickej oblasti. Zvlášť významnú úlohu pri koncipovaní záverečnej práce plnia výskumné správy Štatistického úradu SR a správy Najvyššieho kontrolného úradu o kontrole zariadení sociálnych služieb.

Spracované teoretické poznatky sú aplikované v praktickej časti práce. Práve uvedená časť je ťažiskovou, pretože na základe údajov získaných z prieskumu poskytuje empirický obraz o súčasnej situácii v procese zabezpečovania sociálnej starostlivosti. Zároveň tak pomáha identifikovať konkrétne nedostatky v tomto procese, ktorých odstránenie, resp. eliminácia je navrhnutá v záverečnej kapitole vlastnej práce.

Štatistické údaje sú získavané v spolupráci s Najvyšším kontrolným úradom v Nitre, ako aj z dostupných zdrojov Štatistického úradu SR. Viazu sa k roku 2009. Najdôležitejším zdrojom údajov je správa ŠÚ SR *Zariadenia sociálnych služieb v Slovenskej republike v roku 2009*. Objektom prieskumu sú zariadenia pre seniorov a domovy sociálnych služieb v jednotlivých samosprávnych krajoch na Slovensku. Predmetom prieskumu je počet zariadení, kapacita, forma poskytovanej starostlivosti, počet klientov, štruktúra príjmov a výdavkov v členení podľa druhu zariadenia a podľa zriaďovateľa. Získané údaje sú spracované prostredníctvom nástrojov MS Excel.

Pre zjednodušenie interpretácie výsledkov prieskumu a ľahkú porovnateľnosť údajov sú využité grafické metódy. Súbor aplikovaných metód dopĺňajú logické metódy, najmä analýza, syntéza, dedukcia, indukcia a v neposlednom rade komparácia.

4 Výsledky práce

Nadväzujúc na v predchádzajúcej kapitole sprostredkované znalosti z oblasti sociálneho zabezpečenia, a to predovšetkým z oblasti sociálnych služieb, budeme analyzovať dva vybrané druhy zariadení, v ktorých sú poskytované sociálne služby pre seniorov na území Slovenskej republiky. Práve zariadenia pre seniorov a domovy sociálnych služieb sú bezpochybne považované za inštitúty, ktorých existencia v súčasnosti i v budúcnosti je nevyhnutná a ktoré by pre vzrastajúci podiel seniorov na celkovom obyvateľstve v dôsledku trendu starnutia populácie mali mať rozpínavý charakter. Na skutočnosť, či majú uvedené zariadenia adekvátne podmienky pre svoj rozvoj, sme sa zamerali v tejto ťažiskovej kapitole.

4.1 Vymedzenie zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb

Starostlivosť v zariadeniach sa poskytuje občanom, ktorým by poskytnutie inej sociálnej služby efektívne neriešilo jeho hmotnú alebo sociálnu núdzu. Tieto zariadenia sú prevádzkované celoročne, pričom starostlivosť sa poskytuje denne v pracovných dňoch a v pracovnom čase, týždenne okrem sobôt, nedeľ a sviatkov, celoročne alebo prechodne na určitý čas. Bývanie sa v prípade dennej starostlivosti neposkytuje. Potrebu ústavnej starostlivosti v zdravotníckom zariadení nemôže občan nahradiť užívaním sociálnych služieb.

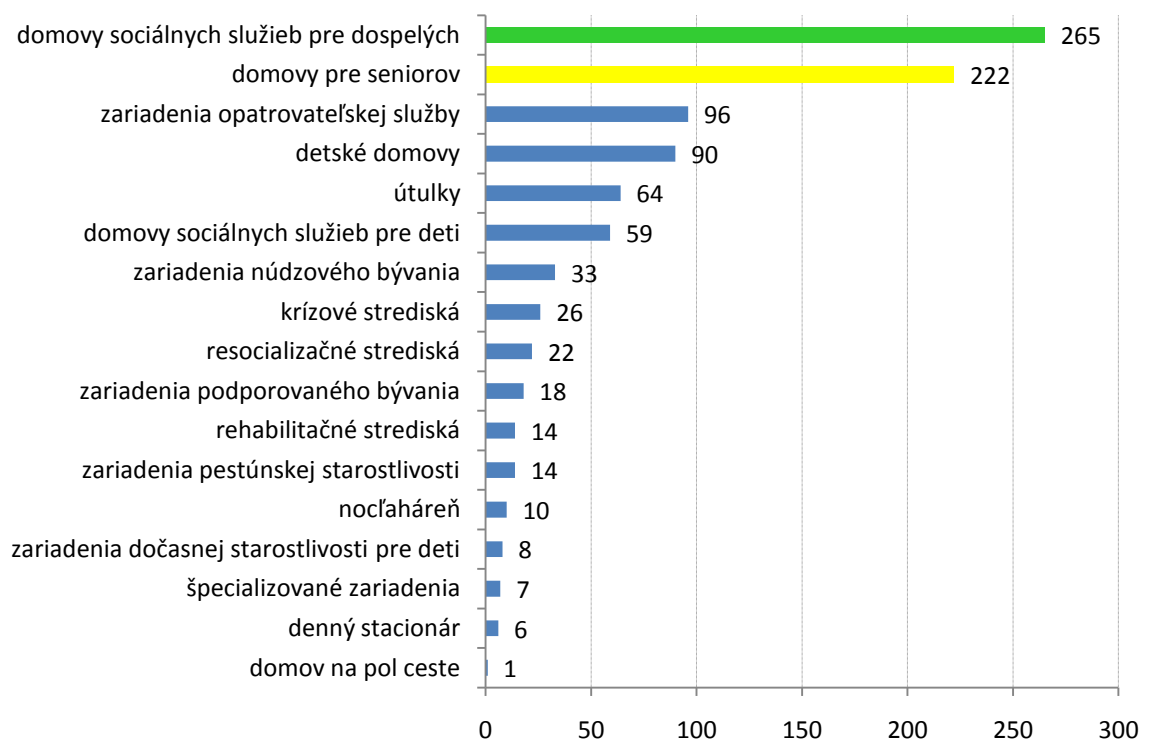
V zariadení pre seniorov sa podľa zákona o sociálnych službách (2010) poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek³ a je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby alebo ju potrebuje z iných vážnych dôvodov. Odkázanosť na pomoc inej osoby je posudzovaná na základe vyplnenia dotazníka zameraného na schopnosť samostatnej činnosti v 12 vybraných oblastiach. Následne je vyjadrená v stupňoch od I. po VI. vzostupne podľa rozsahu odkázanosti v hodinách na deň (pozri prílohu 1).

³ Svetová zdravotnícka organizácia hovorí o senioroch ako o obyvateľoch starších ako 65 rokov. Dôchodkový vek bol ustanovený na Slovensku dôchodkovou reformou v roku 2004. U mužov začína 62. rokom života, u žien je dôchodkový vek diferencovaný. (por. Správa o sociálnych službách, 2007, s. 26) Názov „zariadenie pre seniorov“ nahrádzujúci pôvodný názov „domov dôchodcov“ nie je vzhľadom na uvedený nesúlad adekvátne zvolený.

Okrem pomoci pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby sa v zariadeniach pre seniorov poskytuje sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie a utvárajú sa podmienky na úschovu cenných vecí. Aktívne a plnohodnotné prežitie voľného času je podporované rozvojom záujmovej činnosti.

V domove sociálnych služieb sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorej stupeň odkázanosti na pomoc inej osoby je najmenej V. a v prípade nevidiacej osoby najmenej III.. Sociálna starostlivosť v domove sociálnych služieb zahŕňa všetky činnosti realizované v zariadení pre seniorov. Okrem toho je pre seniorov zabezpečovaná pracovná terapia.

Podľa Závodnej zo ŠÚ SR (2010) boli v roku 2009 na Slovensku poskytnuté sociálne služby 0,7 % obyvateľov v 955 zariadeniach v nasledovnej štruktúre:

Obr. 5 Štruktúra zariadení sociálnych služieb v SR v roku 2009 [ŠÚ SR, 2010]

V roku 2009 boli poskytované sociálne služby dospelým v 487 ústavných zariadeniach (abstrahujúc od špecializovaných zariadení). Podiel týchto zariadení na celkovom počte zariadení sociálnych služieb je 51 %, čo podčiarkuje ich dominantné postavenie v procese poskytovania sociálnych služieb.

Počet druhov zariadení pre seniorov a počet miest, ktoré udávajú ich celkovú kapacitu, uvádza nasledujúca tabuľka:

Druh zariadenia	Počet zariadení	Počet miest	Počet obyvateľov k 31.12.	Medziročná zmena v počte obyvateľov
zariadenia pre seniorov	222	13 893	13 706	679
domovy sociálnych služieb	265	15 313	14 299	1 229
<i>z toho:</i>				
s telesným postihnutím	20	656	581	38
so zmyslovým postihnutím	3	109	109	1
s duševnými poruchami	76	4 837	4 654	92
s kombináciou postihnutí	166	9 711	8 955	1 098
Spolu za SR	487	29 206	28 005	1 908

Tab. 1 Ústavné zariadenia pre dospelých v roku 2009 [ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že kapacita vybraných zariadení nebola v roku 2009 naplnená. U zariadení pre seniorov zaznamenávame takmer 99 %-né a u domovov sociálnych služieb vyše 93 %-né naplnenie kapacity. Počet obyvateľov je totožný s počtom ponúkaných miest iba v prípade domovov sociálnych služieb pre dospelých so zmyslovým postihnutím. Na jedno zariadenie pre seniorov pripadá v priemere 62 obyvateľov. V prípade domovov sociálnych služieb je podiel obyvateľov k počtu zariadení 54.

Medziročné zmeny v počte obyvateľov zariadení vykazujú kladné hodnoty, čo znamená, že zníženie naplnenia kapacity z dôvodu úmrtí a prepustení obyvateľov bolo kompenzované príchodom nových obyvateľov vo vyššom počte. Prírastok počtu obyvateľov na jedno zariadenie oproti predchádzajúcemu roku je 4.

Podľa Pravda.sk (*Domov dôchodcov sa nedá vybrať*, 2010) je na Slovensku viac ako 18 000 žiadateľov o umiestnenie v zariadení pre seniorov. Zoznamy čakateľov sú údajne plné na najbližších jeden až päť rokov. Situácia nie je spôsobená len trendom starnutia populácie, ale aj sťaženými podmienkami poskytovania a prijímania sociálnych služieb, ktoré priniesol zákon o sociálnych službách s účinnosťou od 1.1. 2009. Hlavnou príčinou má byť fakt, že verejní poskytovatelia sociálnych služieb sú zvýhodňovaní oproti neverejným. A tak sa počet čakateľov na umiestnenie zvyšuje napriek tomu, že neverejní poskytovatelia majú voľné miesta. To môže vysvetľovať situáciu, prečo kapacita zariadení nie je 100 %-ne naplnená, ako to ukazuje tabuľka č.1. Je na mieste zodpovedať otázky:

Aký je teda žiaduci stav v poskytovaní sociálnych služieb v zariadení pre seniorov? A ak vieme, že rovnováha na trhu vzniká stretom ponuky a dopytu, je potom situácia so 100 %-ne naplnenými kapacitami zariadení v zjednodušenom ponímaní optimálna?

187 voľných miest v zariadeniach pre seniorov roztrúsených po celom Slovensku je zanedbateľný počet, keď si uvedomíme len jeden z mnohých faktorov, ktoré determinujú dopyt – preferencie dopytujúcich obyvateľov:

- a) obyvateľ chce byť umiestnený v zariadení v blízkosti miesta svojho terajšieho bydliska, resp. v blízkosti príbuzných
- b) obyvateľ nechce platiť vyššie poplatky v zariadení, keď by mohol platiť za tie isté služby nižšie poplatky v inom zariadení
- c) obyvateľ chce byť umiestnený vo vybranom type zariadenia

Nerovnováha na trhu sociálnych služieb je teda spôsobená tým, že špecifické potreby dopytu seniorov po zariadeniach sa nestretávajú s adekvátnymi možnosťami ich uspokojenia ponúkané prevádzkovateľmi zariadení. Takýto dopyt po službách v zariadeniach prevyšuje ponuku. Situácia so 100 %-ne naplnenými kapacitami je len vtedy optimálna, keď ponuka dostatočne uspokojuje dopyt a zároveň je schopná okamžite sa prispôbiť jeho pozitívnym, či negatívnym zmenám. V praxi je tento stav neuskutočiteľný, činitele sociálnej politiky môžu mať len snahu sa k nemu približovať.

Problém s nedostatkom miest je o to závažnejší, že Slovensko starne. Dokazuje to prostredníctvom indexu starnutia⁴ Štatistický úrad SR v publikácii *Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike* vypracovanej Podmanickou (2008). Tento ukazovateľ vzrástol v priebehu siedmych rokov z hodnoty 60,8 na hodnotu 78,3 v roku 2008, pričom medziročné zmeny sa pohybovali v priemere okolo 2,5 jednotiek. Predikcie naznačujú ďalšie zvyšovanie v budúcich rokoch, ktoré podľa MPSVAR (*Národné priority rozvoja sociálnych služieb*, 2009) môže spôsobiť, že od roku 2018 budú seniori prevládať nad detskou zložkou obyvateľstva.

Nástrojmi hľadania východísk zo súčasnej situácie v oblasti počtu zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb na Slovensku môžu byť:

- precízny prieskum potrieb obyvateľov v oblasti sociálnych služieb,
- kvantitatívne vymedzenie cieľovej skupiny, pre ktorú je sociálna služba určená,
- zvyšovanie kapacít zariadení v súlade s priestorovými normami,
- zriadenie nových zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb.

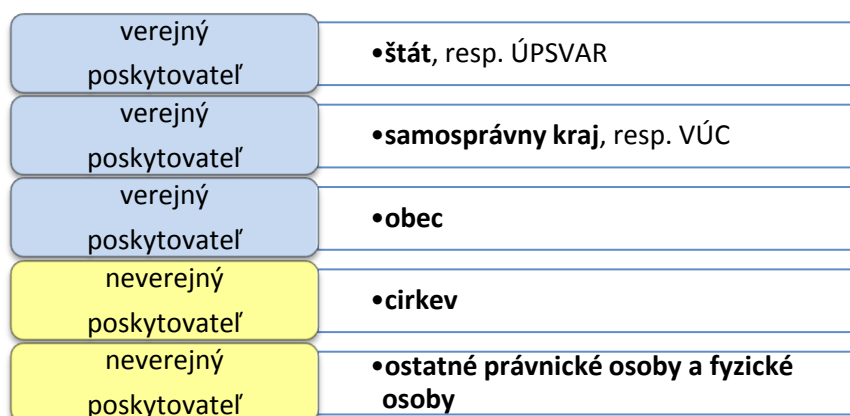
⁴ Index starnutia vyjadruje podiel počtu osôb vo veku 65 rokov a viac na 100 detí vo veku 0-14 rokov.

4.2 Štruktúra poskytovateľov sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb

V roku 1990 prestalo byť poskytovanie sociálnych služieb výsadou štátu a demonopolizáciou sa tak stala táto oblasť otvorená aj pre fyzické a právnické osoby. V súčasnosti je poskytovanie sociálnych služieb v právomoci ako štátnych, tak aj neštátnych subjektov. Zákon o sociálnych službách (2010) vymedzuje dve základné skupiny poskytovateľov sociálnych služieb:

1. Verejní poskytovatelia
 - obec, právnická osoba zriadená obcou, právnická osoba zriadená VÚC
2. Neverejní poskytovatelia
 - ostatné fyzické a právnické osoby

Pre účely komparácie vybraných druhov zariadení sociálnych služieb využijeme nasledovné členenie zriaďovateľov, ktorá nadväzuje na predchádzajúcu klasifikáciu poskytovateľov sociálnych služieb:

Obr. 6 Štruktúra zriaďovateľov zariadení sociálnych služieb [vlastná schéma]

Základné povinnosti poskytovateľov sociálnych služieb špecifikuje zákon o sociálnych službách (2010) v troch oblastiach:

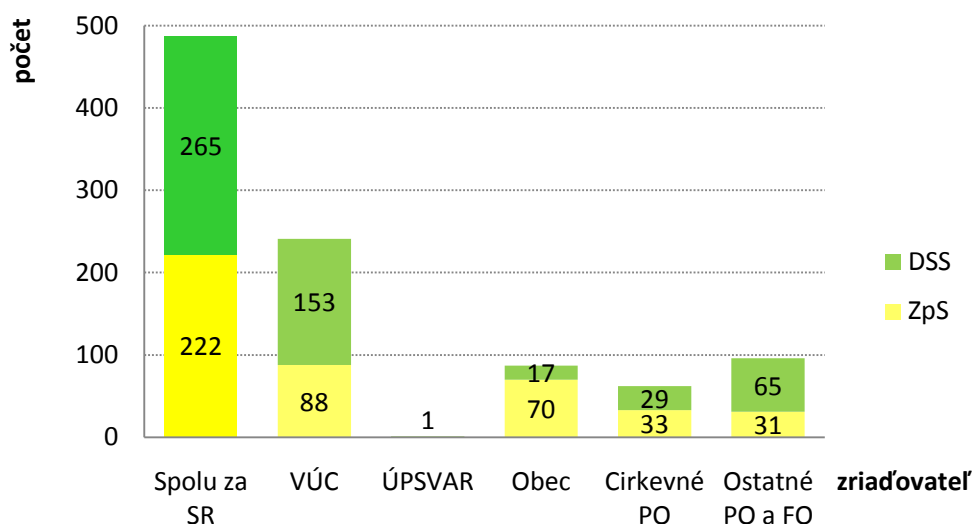
- a) prihliadať na individuálne potreby prijímateľa sociálnej služby,
- b) aktivizovať prijímateľa sociálnej služby podľa jeho schopností a možností,
- c) spolupracovať s rodinou, obcou a komunitou na návrate prijímateľa sociálnej služby v zariadení s celoročnou pobytovou formou do prirodzeného rodinného prostredia s prednostným poskytovaním služby terénou, ambulantnou alebo týždennou formou a to so súhlasom prijímateľa sociálnej služby a pri rešpektovaní jeho osobných cieľov, potrieb, schopností a zdravotného stavu.

K ďalším povinnostiam poskytovateľa sociálnej služby patrí:

- ✓ dodržiavať maximálny počet prijímateľov sociálnej služby na jedného svojho zamestnanca a minimálny percentuálny podiel odborných zamestnancov (opatrovateľ, psychológ, fyzioterapeut, sociálny pracovník, liečebný pedagóg, sociálny pedagóg, vychovávateľ a pod.) na celkovom počte zamestnancov,
- ✓ splniť požiadavky na vnútorné prostredie budov a minimálne požiadavky na byty nižšieho štandardu a na ubytovacie zariadenia,
- ✓ plniť podmienky kvality poskytovanej sociálnej služby podľa prílohy zákona a i.

Obec a VÚC v rozsahu svojej pôsobnosti zabezpečuje dostupnosť sociálnej služby pre fyzickú osobu, ktorá je na ňu odkázaná, ako aj právo výberu sociálnej služby za podmienok ustanovených zákonom. Sociálnu službu môžu obec, resp. VÚC sami poskytnúť alebo zabezpečiť jej poskytovanie prostredníctvom právnickej osoby, ktorú zriadila na tento účel. Pokiaľ nie sú títo zriaďovatelia schopní zabezpečiť poskytovanie služby uvedeným spôsobom, sú povinní zabezpečiť ho u iného verejného poskytovateľa, ak s tým žiadateľ súhlasí alebo u neverejného poskytovateľa na základe dohody obce, resp. VÚC so žiadateľom. Ak má žiadateľ právoplatné rozhodnutie o odkázanosti na sociálnu službu, obec, resp. VÚC zabezpečí jej poskytovanie najneskôr do 60 dní odo dňa doručenia žiadosti o uzatvorenie zmluvy o poskytovaní sociálnej služby.

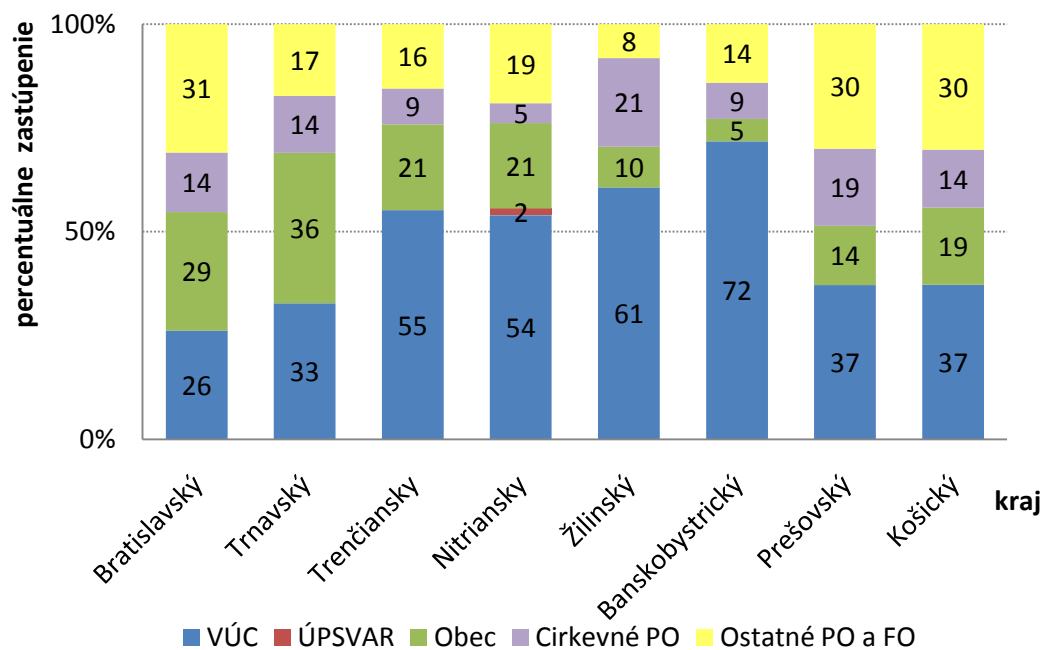
Zastúpenie jednotlivých zriaďovateľov zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb na Slovensku znázorňuje obr. 7.

Obr. 7 Počet ZpS a DSS podľa zriaďovateľa v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Majoritné postavenie v počte zriadených zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb majú na Slovensku VÚC. Sociálne služby poskytuje v takmer polovici zariadení. Za ním nasledujú ostatné právnické osoby a fyzické osoby, ktoré reprezentujú neverejných poskytovateľov. Patria k nim občianske združenia, nadácie, neziskové organizácie, spolky Slovenského Červeného kríža, podnikateľské subjekty, živnostníci a i. Trojicu najväčších zriaďovateľov zariadení uzatvára obec. Cirkevné právnické osoby (diecézne charity, misijné hnutia a pod.) dopĺňajú štruktúru neverejných poskytovateľov sociálnych služieb a zároveň v nej dominujú. ÚPSVAR zriadil a v súčasnosti prevádzkuje jeden domov sociálnych služieb. Verejní poskytovatelia sociálnych služieb majú v sledovaných zariadeniach 68 %-né zastúpenie v štruktúre poskytovateľov, neverejní poskytovatelia len 32 %-né zastúpenie.

Dominantné postavenie VÚC pozorujeme aj v štruktúre zriaďovateľov sociálnych služieb v členení podľa krajov. Obr. 8 dokumentuje, že len v jednom kraji, a to v Bratislavskom, prevažujú zariadenia zriadené ostatnými právnickými osobami a fyzickými osobami.

Obr. 8 Štruktúra zriaďovateľov ZpS a DSS podľa kraja v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Banskobystrický VÚC zriadil až 72 % zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb. V každom kraji prevyšuje počet zariadení verejných poskytovateľov nad počtom zariadení neverejných. Spomedzi neverejných poskytovateľov má významné postavenie

cirkev, keďže v každom kraji, okrem Nitrianskeho kraja, zriaďuje vyše tretinu neverejných zariadení. V Žilinskom kraji dokonca tvoria cirkevné PO druhú najväčšiu skupinu poskytovateľov sociálnych služieb. Podnikateľské subjekty, ktoré poskytujú sociálne služby prednostne za účelom dosahovania zisku obzvlášť v zariadeniach pre seniorov (zahŕňajúcich bývalé domovy – penzióny pre dôchodcov), patria k skupine ostatných PO a FO. Podnikanie v sociálnej sfére je spravidla náročnejšie ako v iných oblastiach hospodárstva, pretože má skôr filantropický ako ziskový charakter. Na Slovensku nie sú vytvorené adekvátne podmienky pre konkurenčnú súťaž poskytovateľov sociálnych služieb a tak sa uvedené podnikateľské subjekty stávajú marginálnou skupinou v štruktúre poskytovateľov. Problémom utvárania konkurenčného prostredia je najmä prelínanie sa verejnej, podnikateľskej a neziskovej sféry, ako aj financovanie poskytovania sociálnych služieb⁵.

Benčo (2003) uvádza, že napriek nárastu počtu subjektov i rozsahu poskytovaných služieb je zapojenie súkromného sektora nedostatočné. Je potrebné, aby väčšia časť sociálnych služieb bola zverená dobrovoľníckym, charitatívnym, cirkevným a občianskym združeniam. To sa však môže stať skutočnosťou len vtedy, keď štát vytvorí optimálne podmienky na činnosť poskytovateľov sociálnych služieb ako z organizačného, tak najmä z finančného hľadiska. Čiastočné riešenie problémov v štruktúre poskytovateľov sociálnych služieb vidí v tzv. sociálnom podnikaní⁶. Ide o špecifický druh podnikania založeného na trhovom alebo polotrhovom princípe s cieľom poskytnúť sociálne služby občanom pri určených štandardoch kvantity a kvality. Výsledným efektom sociálneho podnikania a kriteriálnou funkciou nie je zisk, ale uspokojovanie sociálnych potrieb obyvateľstva založenom hlavne na neziskovom princípe.

Jadrom sociálneho podnikania je teda prepájanie sociálnych cieľov s podnikateľským duchom. Môže byť realizované formou občianskeho združenia, nadácie, verejno-prospešnej organizácie, družstevnej organizácie, akciových spoločností a pod. Predpokladom pre rozvoj sociálneho podnikania je existencia trhom, resp. štátom neuspokojených potrieb, aktívny tretí sektor, podnikateľský duch, podpora zo strany lokálnych inštitúcií, ako aj štátna podpora na makro úrovni. (Lubelcová, ca 2007)

⁵ Porov. *Pýtame sa: Čo tu treba najviac zmeniť?* [online] Dostupné na: <<http://www.postoy.sk/node/2498>>.

⁶ Zákonná možnosť zakladania sociálnych podnikov bola vytvorená v novele zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti s účinnosťou od 1. 9. 2008.

Položme si otázku, či je vôbec potrebné, aby sa do sféry poskytovania sociálnych služieb vnášal podnikateľský duch. Sociálne služby sú verejnými službami, t.j. majú celospoločenský charakter. O umiestnenie v zariadení pre seniorov a v domove sociálnych služieb žiadajú občania, ktorí sú v poproduktívnom veku a v núdzi. Nemôžeme prehliadnuť, že títo občania niekoľko rokov až desiatok rokov tvorili hodnoty pre spoločnosť. Je teda prejavom solidarity, aby boli pre nich vytvorené podmienky pre dôstojný život v starobe, chorobe, samote. Štát by im mal garantovať, že budú mať prístup k sociálnym službám v požadovanom rozsahu a kvalite. Predstavuje tak pre ľudí istotu. Znamená to však, že má mať na poskytovanie sociálnych služieb monopol? Názory odborníkov sa za uplynulé roky rôznia. V súčasnosti vystupujú do popredia snahy o decentralizáciu sociálnych služieb a odovzdávanie kompetencií z rúk štátu do rúk samosprávnych krajov. Samotné samosprávy označujú za najsilnejšiu stránku sociálnych služieb efektívnosť a adresnosť ich poskytovania po decentralizácii⁷. Rozhodnutie o zbavení štátu monopolu na sociálne služby sa javí teda ako správne.

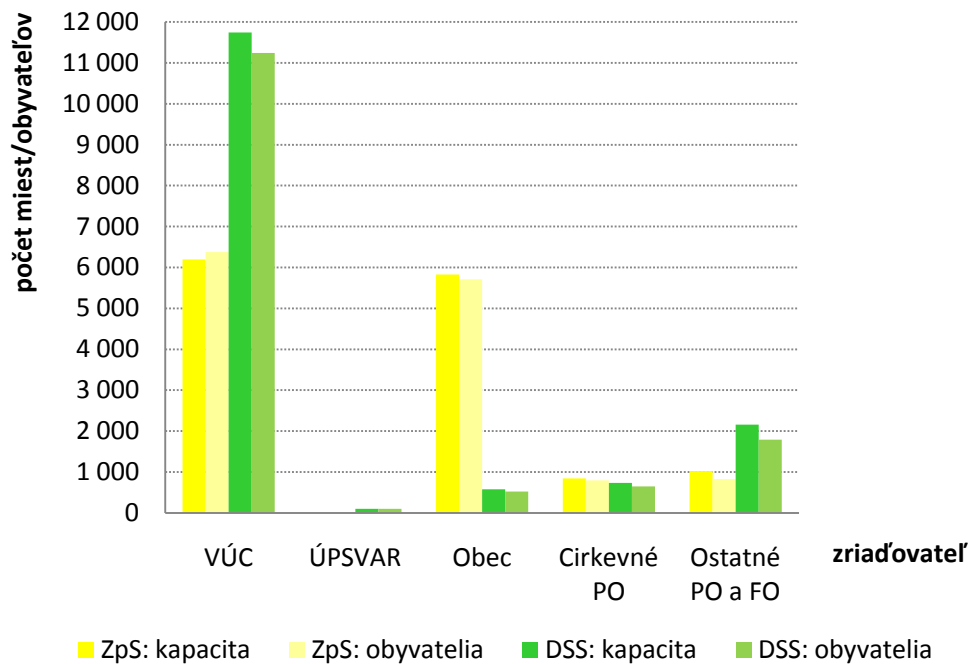
Významnú úlohu zohráva spolupráca samospráv a obcí s neverejnými poskytovateľmi. Kapacity verejných zariadení nepostačujú pre uspokojenie dopytu. Tvorba heterogénnej štruktúry poskytovateľov sociálnych služieb zároveň vytvára predpoklady pre zvyšovanie kvality služieb. Do skupiny neverejných poskytovateľov patria aj podnikateľské subjekty, ktorých cieľom je dosahovanie zisku. Ich služby sú dostupné len pre solventných klientov. Určitý prechod medzi podnikateľmi a neverejnými poskytovateľmi, ktorých cieľom nie je dosahovanie zisku, predstavuje už spomínané sociálne podnikanie. Na jednej strane umožňuje dosahovanie zisku, na druhej strane je obmedzené použitie zisku na reinvestovanie do služieb. Lubelcová (ca 2007) vymenúva atribúty sociálneho podnikania. Vysoký stupeň autonómnosti, znášanie ekonomického rizika a minimálny podiel platenej práce (kombinácia platených zamestnancov a dobrovoľníckej práce) patria k ekonomickým kritériám. Sociálne kritériá spočívajú v explicitnom sociálnom ciele, občianskej iniciatíve, participatívnej povahe riadenia a obmedzenej redistribúcii zisku. Konkurencieschopnosť je založená na pokrývaní potrieb, ktoré absentujú na trhu alebo sú pre tradičné organizácie nerentabilné, na flexibilitate voči individuálnym požiadavkám klientov a i. Práve schopnosť odkrytia podnikateľského rozmeru v tradične neziskových oblastiach činnosti je podľa Lubelcovej zdrojom inovácie a novým impulzom ekonomickej udržateľnosti.

⁷ Porov. *Národné priority rozvoja sociálnych služieb*. [online] Dostupné na: <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=15429>>.

4.3 Kapacita zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb podľa zriaďovateľa

Hoci obce, mestá a samosprávne kraje nemajú dostatočné kapacity, aby vyhovedli všetkým záujemcom, ako tvrdí Pravda.sk (*Neštátne sociálne domovy sa boja, že neprežijú*, 2010), k neverejným poskytovateľom sa podľa ich zástupcov ľudia zväčša nedostávajú. Obce sa totiž obávajú nákladov, ktoré by za starostlivosť museli platiť, zatiaľ čo u verejných poskytovateľov sa im môžu vyhnúť. Súkromné a cirkevné zariadenia tak prichádzajú o klientov. Ostávajú v nich voľné miesta, hoci v poradovníkoch na verejné domovy sociálnych služieb, či na zariadenia pre seniorov sú podľa ministerstva práce tisíce čakateľov.

Pre overenie uvedených tvrdení dokumentujeme kapacitný stav vybraných zariadení sociálnych služieb podľa jednotlivých zriaďovateľov v nasledovnej schéme:

Obr. 9 Obsadenosť ZpS a DSS podľa zriaďovateľa k 31. 12. 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

S výnimkou zariadení zriadených VÚC a ÚPSVAR bola k 31. 12. 2009 vo všetkých ostatných zariadeniach pre seniorov a domovoch sociálnych služieb zaznamenaná voľná kapacita. Pre zreteľné vymedzenie podielu voľných miest na celkovej kapacite jednotlivých zariadení uvádzame nasledovnú tabuľku:

Kapacita v %	VÚC	ÚPSVAR	Obec	Cirkevné PO	Ostatné PO a FO
obsadenosť ZpS	100	-	98	94	80
voľná kapacita	0	-	2	6	20
obsadenosť DSS	96	100	90	88	83
voľná kapacita	4	0	10	12	17

Tab. 2 Obsadenosť ZpS a DSS v percentách [ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Štátne a obecné zariadenia majú obsadenejšiu kapacitu ako cirkevné a súkromné zariadenia. Najviac voľných miest je v zariadeniach pre seniorov (20 % kapacity) a v domovoch sociálnych služieb (17 % kapacity) zriadených ostatnými PO a FO. Za nimi nasledujú zariadenia zriadené cirkevnými PO. Potvrďuje sa teda skutočnosť, že zatiaľ čo verejné zariadenia sociálnych služieb sú preplnené a vytvára sa celý rad čakateľov na umiestnenie, kapacita v neverejných zariadeniach zostáva nenaplnená. Uvedený stav signalizuje, že poskytovateľmi existujú rozdiely v ich postavení v zabezpečovaní sociálnych služieb. Nerovnocenné postavenie poskytovateľov sociálnych služieb je spôsobené zákonom o sociálnych službách, podľa ktorého zabezpečuje samospráva poskytovanie sociálnej služby u neverejného poskytovateľa až vtedy, keď nemôže zabezpečiť jej poskytovanie u verejného poskytovateľa.

Analýzou údajov zo ŠÚ SR o počte obyvateľov a kapacite zariadení sme zároveň zistili, že v zariadeniach pre seniorov zriadených VÚC prevyšuje ku dňu 31. 12. 2009 počet obyvateľov samotnú kapacitu. Dokumentuje to aj vyššie znázornený obr. 9. Príjem klientov napriek plnej kapacite pozorujeme v štyroch samosprávnych krajoch:

Kraj	Počet miest	Počet obyvateľov	Rozdiel
Bratislavský	443	423	20
Trnavský	344	340	4
Trenčiansky	1 012	963	49
Nitriansky	791	957	-166
Žilinský	1 202	1 148	54
Banskobystrický	1 298	1 423	-125
Prešovský	364	371	-7
Košický	740	751	-11

Tab. 3 Kapacita ZpS zriadených VÚC podľa krajov k 31. 12. 2009 [ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Najvýraznejší previs počtu obyvateľov nad počtom miest v zariadení pre seniorov je viditeľný v Nitrianskom kraji – 166 klientov bolo prijatých nad rámec kapacity. O niečo nižší previs (125 klientov) zaznamenávame v Banskobystrickom kraji. Znamená to teda, že tieto zariadenia prijali viac klientov, ako umožňovala ich stanovená kapacita. Kapacita je ovplyvnená na jednej strane technickými faktormi, na druhej strane ľudskými faktormi. Technické faktory sú reprezentované normami na veľkosť priestorov na jedného klienta. K ľudským faktorom patrí personál, ktorého podiel na počet klientov a odborná erudovanosť musí spĺňať požiadavky nariadení ustanovených zákonom (pozri prílohu 2).

Podľa Filipovej a Šípošovej z MPSVAR SR (2008) nespĺňa väčšina zariadení odporúčaný stavebno-technický normatív pre občanov kolektívnych zariadení. Priemerná obytná plocha na jedného klienta nedosahuje ani spodnú hranicu 8 m². Situácia je spôsobená najmä tým, že zariadenia sú zriadené prevažne v neúčelových stavbách, ako v kaštieloch, ubytovniach, bývalých materských škôlkach a pod. Technický stav budov a ich dispozičné riešenie ovplyvňujú úroveň bývania a komfort klientov. Nedostatok priestoru, neútulné prostredie a neosobný prístup obmedzuje suverenitu každého jedinca, zhoršuje proces adaptácie a prispieva k vytváraniu atmosféry napätia, stresu a konfliktov.

V nezriedkavých prípadoch dochádza k zisteniu nesplnenia ukazovateľa počtu klientov na zamestnanca aj pri kontrolách vykonávaných NKÚ. Pri analýze za rok 2009 bolo zistené, že dve zo štyroch kontrolovaných zariadení sociálnych služieb zriadených Nitrianskym samosprávnym krajom nespĺňali uvedené kritérium, čím došlo k porušeniu zákona.⁸

Woleková a Petijová (2007) uvádzajú, že rozsah služieb poskytovaných neverejnými poskytovateľmi sa napriek nedostatočnej vládnej podpore zväčšuje. Súkromní poskytovatelia sociálnych služieb v oveľa väčšej miere ako verejní študujú skúsenosti a nové trendy v krajinách Európskej únie. Hľadajú v zahraničí partnerov pre spoluprácu, stávajú sa členmi medzinárodných inštitúcií. Prinášajú na Slovensko nové služby, ktoré overujú a presadzujú do systému. Pružne reagujú na nové sociálne riziká. Súkromní poskytovatelia služieb však v súčasnosti ešte nezabezpečujú taký podiel služieb, aby výrazne ovplyvňovali a menili charakter celého systému. Vyššia dynamika rastu súkromných tržieb sa nedosahuje aj kvôli vysokej organizačnej roztrieštenosti súkromných poskytovateľov. Budovanie sietí služieb jedným zriaďovateľom postupuje pomaly.

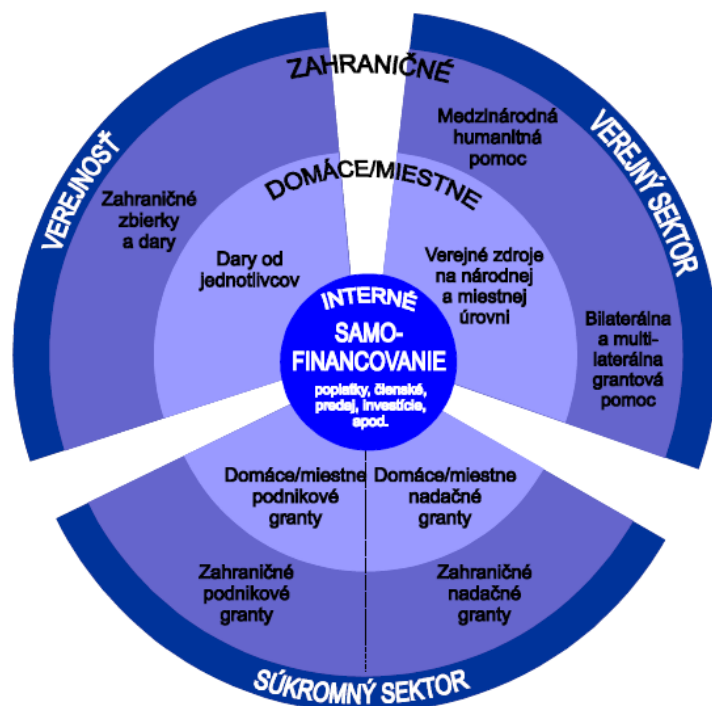
⁸ Porov. JASOVSKÝ, Ján. *Správa o výsledku kontroly plnenia opatrení z predchádzajúcich kontrol vykonaných v rokoch 2006 a 2007 v zariadeniach sociálnych služieb, ktorých zriaďovateľom je Nitriansky samosprávny kraj*. Bratislava: NKÚ SR, 2010. s. 7.

4.4 Financovanie zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb

Predpokladom funkčného systému poskytovania sociálnej starostlivosti je jeho efektívne financovanie. Zákonu o sociálnych službách (2010) sa vyčíta absencia riešenia problému financovania poskytovania sociálnych služieb. Akútny nedostatok peňazí a neudržateľnosť situácie pociťujú najmä neverejní poskytovatelia. Či sa uvedené problémy premietajú aj do poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb, overujeme v tejto kapitole.

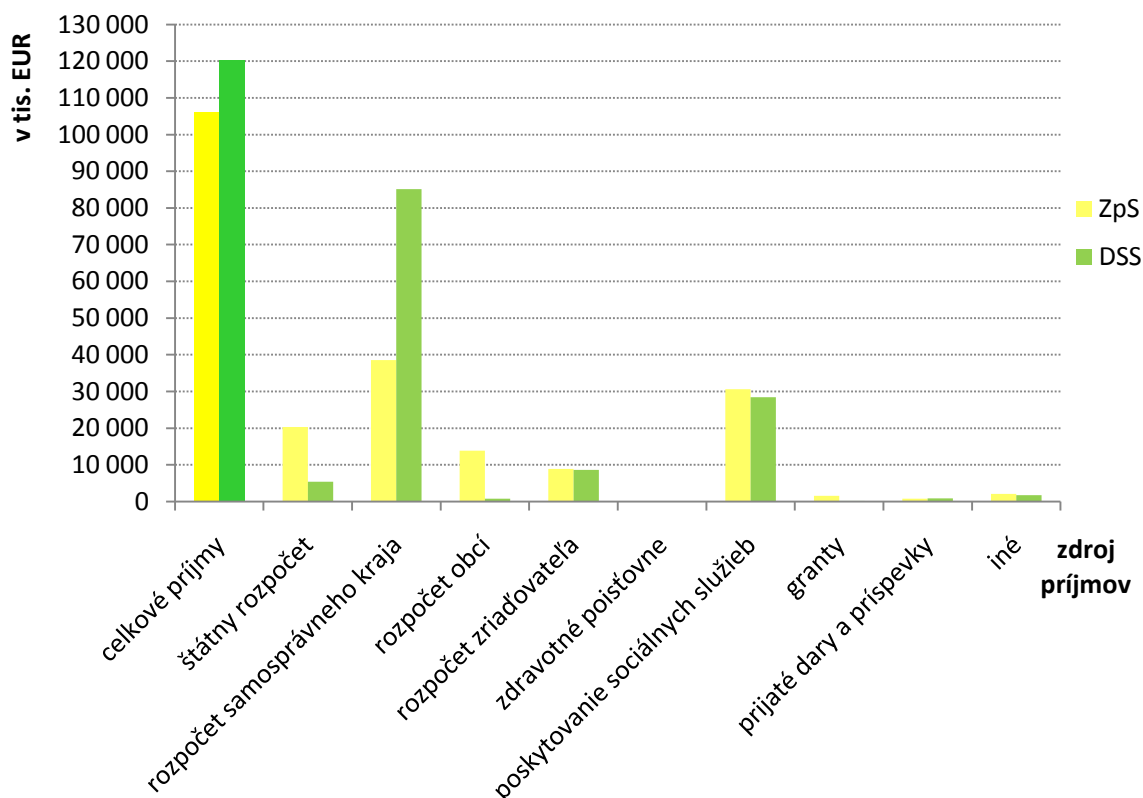
Prioritné zdroje financovania zariadení sociálnych služieb popisuje Stanek (2008). Zariadenia, ktorých zriaďovateľom je štát, sú financované prostredníctvom rozpočtovej kapitoly jednotlivých krajských úradov. Zariadenia, ktorých zriaďovateľom je obecný alebo mestský úrad, sú financované z rozpočtov miest a obcí a dostávajú aj príspevok zo štátneho rozpočtu (ak im je schválený príslušným krajským úradom). Ostatné zariadenia sú financované najmä z fondov a príspevkov od iných organizácií, ako aj z vlastnej činnosti, hoci aj oni môžu dostať príspevok zo štátneho rozpočtu, a to jednak z kapitoly krajských úradov a jednak aj z kapitoly iných orgánov štátnej správy (výdavky na občianske združenia, nadácie a pod.).

Štruktúra zdrojov financovania zariadení sociálnych služieb je tvorená týmito prvkami:

Obr. 10 Financovanie poskytovateľov sociálnych služieb [Marček, 2008]

Celkové príjmy zariadení pre seniorov na Slovensku dosiahli v roku 2009 úroveň vyše 106 000 tis. Eur. V domovoch sociálnych služieb boli v porovnaní so zariadeniami pre seniorov príjmy vyššie a to približne 120 000 tis. Eur. Najdôležitejšími zdrojmi príjmov zariadení boli dotácie zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu samosprávneho kraja a z rozpočtu obcí, ako aj vlastná činnosť poskytovania sociálnych služieb. Prehľad zdrojov príjmov sledovaných zariadení sociálnych služieb⁹ uvádza nasledovná schéma vytvorená na základe dát ŠÚ SR:

Obr. 11 Financovanie ZpS a DSS v roku 2009 [ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Vo financovaní domovov sociálnych služieb dominuje samosprávny kraj. Dotácie z jeho rozpočtu predstavujú vyše 70 % z celkových príjmov. Viac ako 20 % z celkových príjmov tvoria príjmy z poskytovaných služieb. Domovy sociálnych služieb sú teda zjavne existenčne závislé na finančnej podpore zo samospráv.

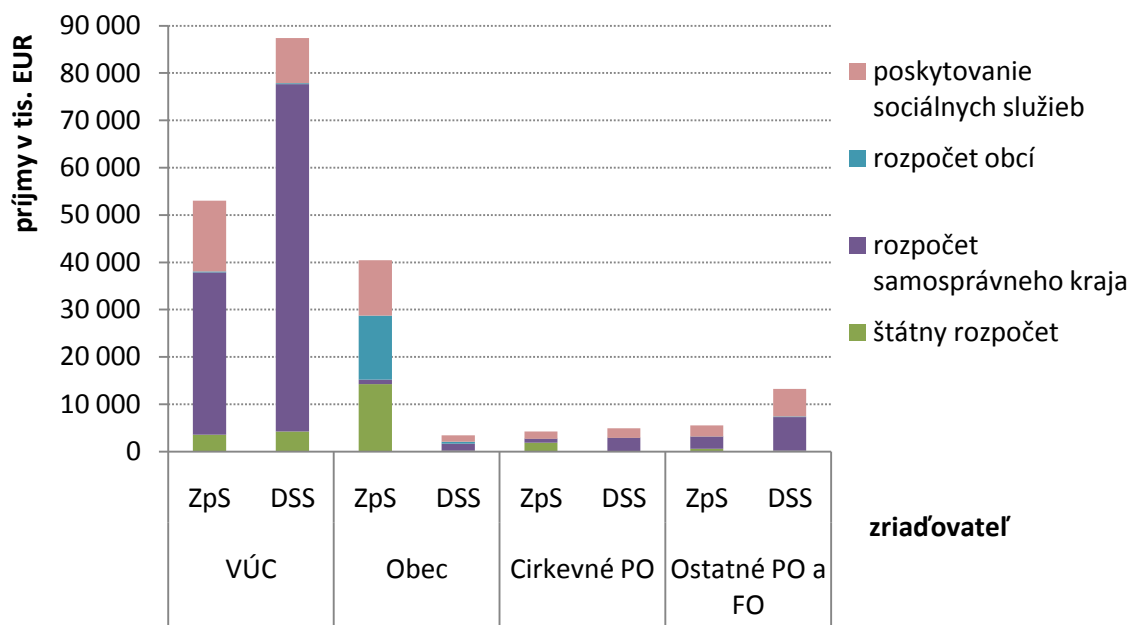
Jednotlivé zdroje v štruktúre financovania zariadení pre seniorov pôsobia vyváženejšie. Dotácie z rozpočtu samosprávnych krajov tvoria vyše 30 % celkových príjmov. Podobný podiel na celkových príjmoch majú aj príjmy z poskytovaných služieb. Dotácie zo štátneho

⁹ ZpS zriadené cirkevnými PO v Nitrianskom kraji, DSS zriadené cirkevnými PO a VÚC v Bratislavskom kraji a ZpS a DSS zriadené ÚPSVAR nie sú vo výpočtoch a grafoch tejto podkapitoly zahrnuté z dôvodu ochrany individuálnych dát.

rozpočtu dosahujú takmer 20 % z celkových príjmov. Významným zdrojom financovania je aj rozpočet obcí. Kým u zariadení pre seniorov tvoria 13 % celkových príjmov, u domovov sociálnych služieb je ich podiel na celkových príjmoch len 0,6 %.

Zatiaľ čo sociálne služby verejných poskytovateľov môžu byť financované z vlastných verejných rozpočtov, sociálne služby poskytované neverejným poskytovateľom môžu byť financované z finančného príspevku pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej osoby¹⁰ a z finančného príspevku na prevádzku¹¹ za podmienok ustanovených zákonom o sociálnych službách. Tieto príspevky môže neverejný poskytovateľ, ktorého cieľom nie je dosiahnutie zisku, získať na základe písomnej žiadosti obci (pre ZpS) alebo vyššiemu územnému celku (pre DSS).

Prehľad najväčších zdrojov príjmov jednotlivých zriaďovateľov uvádza obr. 11.

Obr. 12 Príjmy ZpS a DSS v roku 2009 podľa zriaďovateľa
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Spomedzi zriaďovateľov zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb dosahujú najvyššie príjmy vyššie územné celky, ktoré však majú aj najväčší podiel na celkovom počte zariadení a počte obyvateľov zariadení. Najmenším poskytovateľom sociálnych služieb vo vybraných typoch zariadení sú cirkevné právnické osoby.

¹⁰ Výška príspevku pri odkázanosti závisí od formy a počtu prijímateľov sociálnej služby a od stupňa ich odkázanosti.

¹¹ Výška príspevku na prevádzku sa určuje ako rozdiel štandardných výdavkov, štandardných príjmov a priemerného finančného príspevku a to podľa druhu sociálnej služby, v prepočte na prijímateľa sociálnej služby a na jednotku výkonu.

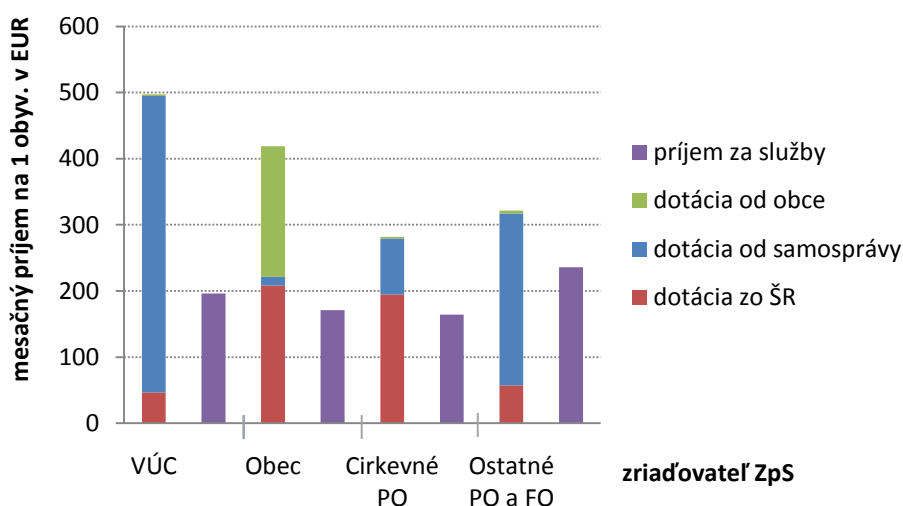
Z pomerov príjmov z poskytovania sociálnych služieb a príjmov v podobe dotácií v tab. 5 vyplýva, že neverejní poskytovatelia sociálnych služieb sú vo väčšej miere odkázaní na vlastné príjmy z vykonávanej činnosti ako verejní poskytovatelia.

Zriaďovateľ	ZpS	DSS
VÚC	0,39	0,12
Obec	0,41	0,64
Cirkevné PO	0,58	0,71
Ostatné PO a FO	0,73	0,78

Tab. 4 Pomer príjmov za poskytované sociálne služby a prijatých dotácií v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

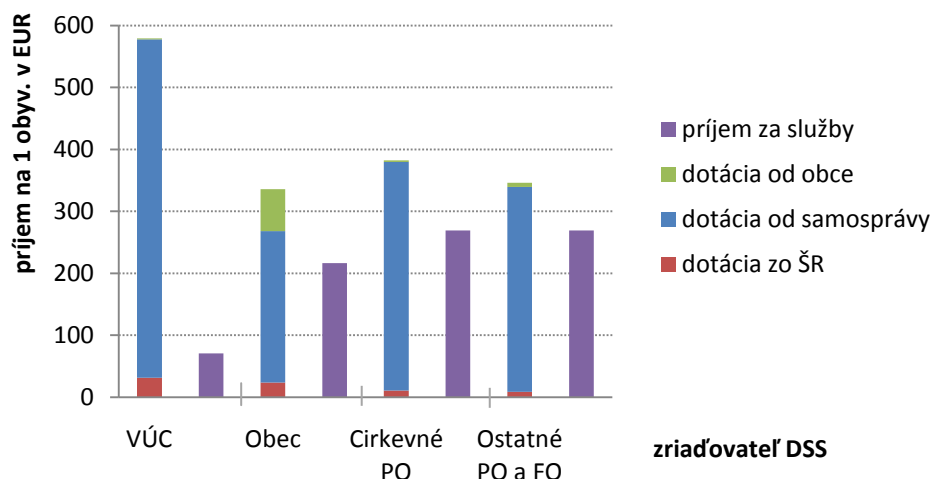
Kým u neverejných poskytovateľov sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov pripadá na 1 € prijatej dotácie 0,6 - 0,7 € príjmov z poskytovania služieb, u verejných poskytovateľov je tento podiel len 0,4 €. V prípade domovov sociálnych služieb je rozdiel medzi poskytovateľmi viditeľný obzvlášť u zariadení VÚC, ktorých príjmy za poskytované služby majú 12 %-ný podiel na prijatých dotáciách, kým u neverejných poskytovateľov je to o približne 60 % viac. Vychádzajúc z obr. 11 a tab. 5 môžeme skonštatovať, že neverejní poskytovatelia majú k dispozícii nižší objem dotácií a ich nedostatok kompenzujú vyššími príjmami z poskytovaných služieb alebo z iných zdrojov.

Pre odstránenie vplyvu rozdielného počtu obyvateľov jednotlivých zariadení sociálnych služieb pri porovnávaní ich príjmov je potrebné prepočítať príjmy na jedného obyvateľa zariadenia. Grafické znázornenie ponúkajú obr. 12 a obr. 13.

Obr. 13 Mesačný podiel dotácií a príjmov za služby ZpS na 1 obyvateľa v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Na jedného obyvateľa zariadenia pre seniorov zriadeného VÚC pripadá celková mesačná dotácia v prepočte takmer 500 € a obcou takmer 420 €. U neverejných poskytovateľov sú mesačné dotácie na obyvateľa nižšie - u cirkevných PO 280 € a u ostatných PO a FO 320 €. Najväčší mesačný príjem za poskytované služby na obyvateľa inkasujú zariadenia zriadené inými PO a FO (vyše 230 €). Za nimi nasledujú zariadenia zriadené VÚC (takmer 200 €). Zariadenia zriadené obcou a cirkevnými PO dosahujú porovnateľné priemerné mesačné príjmy za služby na obyvateľa, ktoré sa pohybujú okolo 170 €.

Obr. 14 Mesačný podiel dotácií a príjmov za služby DSS na 1 obyvateľa v roku 2009 [ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

V prípade domovov sociálnych služieb dominuje vo výške mesačnej dotácie na obyvateľa opäť VÚC. Dotácie na obyvateľa zariadení ostatných zriaďovateľov sa pohybujú na porovnateľnej úrovni, v priemere 350 €. Výrazný rozdiel pri komparácii príjmov za poskytované služby jednotlivých zriaďovateľov je viditeľný medzi zariadeniami VÚC a ostatnými zariadeniami. Kým mesačný príjem na klienta za služby je u DSS zriadených VÚC 71 €, u obecných zariadení je približne 210 € a u neverejných zariadení činí 270 €.

Vychádzajúc zo zistených rozdielov medzi dotáciami na obyvateľa verejných zariadení a neverejných zariadení môžeme spoločne s Asociáciou poskytovateľov sociálnych služieb¹² skonštatovať, že prostriedky sú rozdeľované nerovnomerne. Na jedného klienta prispieva samospráva v priemere 1,5-násobne viac vo vlastných zariadeniach, než klientom v neverejných zariadeniach. To patrí k hlavným aspektom pretrvávajúcej krízy financovania sociálnych služieb.

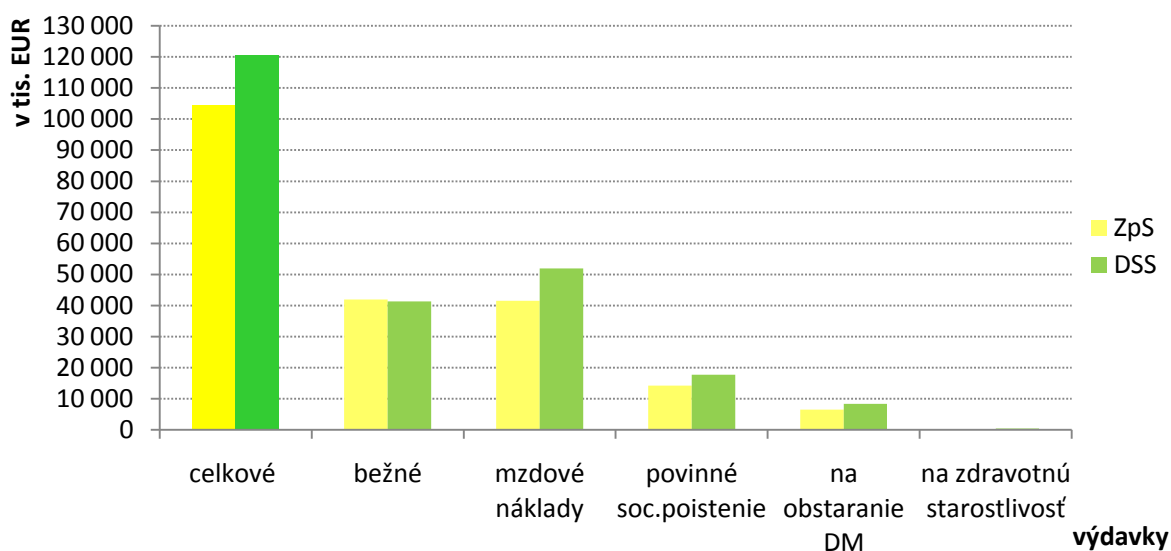
¹² Porov. Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb v SR. Aktuality. [online] Dostupné na: <<http://www.apssvsr.org/aktuality>>.

Príčiny uvedenej situácie korenia v ustanoveniach zákona o sociálnych službách z roku 2008, ktorý však bol doplnený a zmenený novelou účinnou od 1. marca 2011. Pôvodný zákon totiž zvyhodňoval verejných poskytovateľov pred neverejnými z dvoch dôvodov: Samospráva poskytovala väčší príspevok verejným poskytovateľom ako neverejným a ak sa klient rozhodol pre súkromné zariadenie, nemal nárok na finančný príspevok od samosprávy, čo výrazne znížilo záujem o umiestnenie v takomto zariadení.

Príjmy zariadení sociálnych služieb slúžia na krytie výdavkov, v prípade podnikateľských subjektov aj na dosahovanie pozitívneho peňažného toku, ktorý je zrkadlom stability a likvidity podniku. Zariadeniam vznikajú v rámci realizácie predmetnej činnosti nasledovné skupiny výdavkov:

- bežné výdavky – výdavky na materiál, štandardnú údržbu, energie, vodu, komunikácie, nájomné, služby a pod.,
- výdavky na zamestnancov – mzdy, povinné poistenie,
- výdavky na obstaranie dlhodobého hmotného a nehmotného majetku,
- ostatné výdavky – zmluvné pokuty a penále, dane a poplatky a pod.

Porovnanie výšky jednotlivých skupín výdavkov zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb v roku 2009 znázorňuje obr. 14.

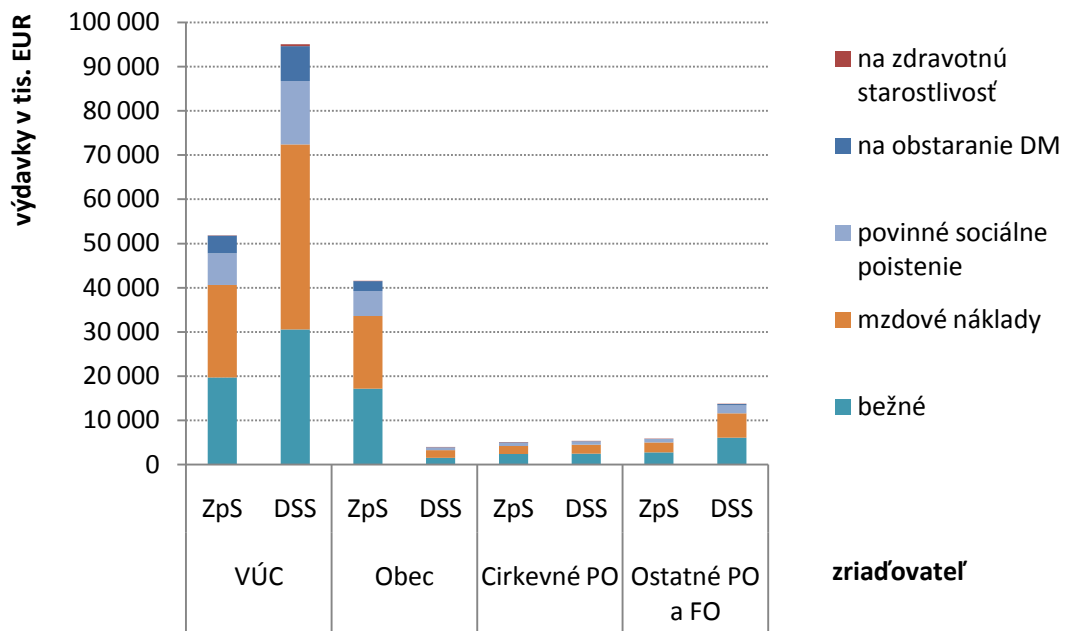

Obr. 15 Štruktúra výdavkov ZpS a DSS v roku 2009 [ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Približne tretinu celkových výdavkov skúmaných zariadení sociálnych služieb tvoria bežné výdavky. Ďalšou položkou výdavkov, ktorej zastúpenie v štruktúre výdavkov je taktiež

približne tretinové, sú mzdové náklady. Zvyšná tretina výdavkov je reprezentovaná výdavkami na povinné poistenie, obstaranie dlhodobého majetku a ostatnými výdavkami.

Prehľad výdavkov jednotlivých zriaďovateľov zariadení sociálnych služieb poskytuje obr. 15. Tak ako príjmy, aj výdavky sú závislé od počtu umiestnených klientov. Ďalšími faktormi, ktoré ovplyvňujú výšku výdavkov, sú veľkosť zariadenia, počet zamestnancov, lokalita, výška nájomného, miera inovácií a iné.

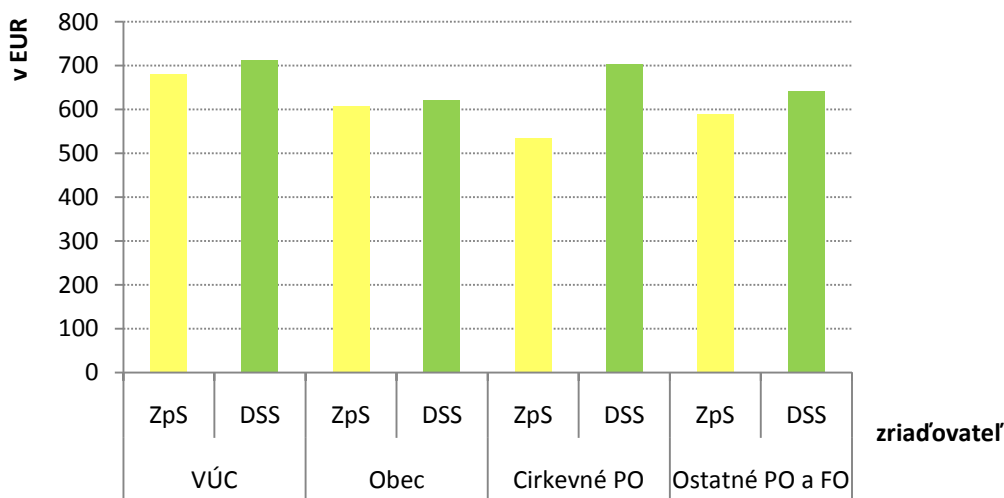

Obr. 16 Štruktúra výdavkov ZpS a DSS podľa zriaďovateľa v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Kým, podľa Pravda.sk (*Domov dôchodcov sa nedá vybrať*, 2010), dostávajú verejní poskytovatelia finančné prostriedky z rozpočtu príslušnej samosprávy na úhradu približne dvoch tretín nákladov, neverejným poskytovateľom je z príspevkov samosprávy refundovaná len tretina nákladov alebo menej. Náklady na poskytovanie služieb sú pritom vysoké a rovnaké pre všetkých klientov.

Hnonline.sk (*Poskytovatelia sociálnych služieb sa zrovnoprávnili*, 2010) kvantifikuje rozdiely za mesačné platby medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb na 200 €, v niektorých prípadoch až na 500 €. Podľa našich prepočtov, ktoré vychádzali z údajov zúženej skupiny zariadení sociálnych služieb (t.j. len ZpS a DSS) znázornených na obr. 12 a obr. 13, sú rozdiely v mesačných platbách medzi verejnými a neverejnými poskytovateľmi v prípade zariadení pre seniorov 40 – 60 € a v prípade domovov sociálnych služieb 60 – 200 €.

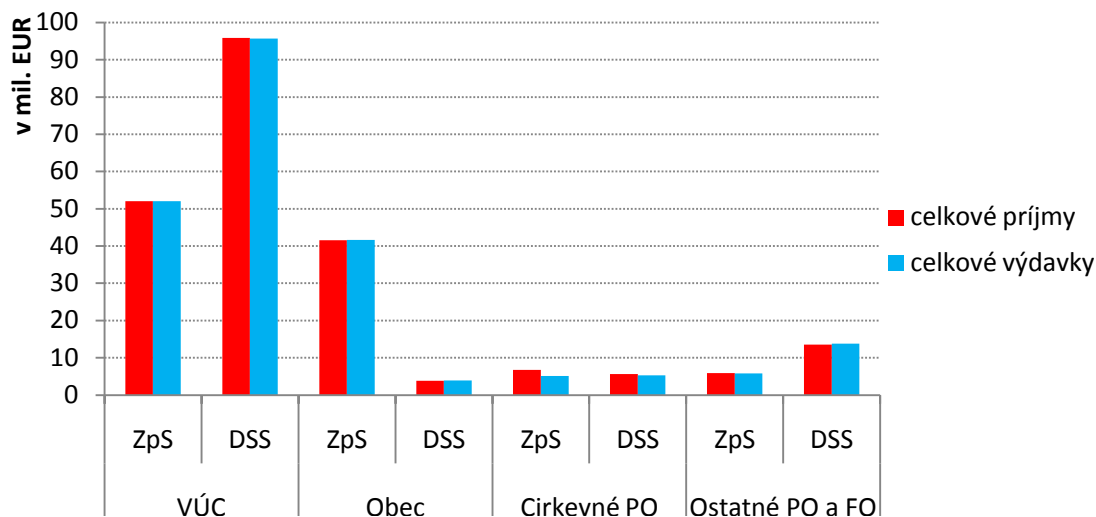
Pre porovnatelnosť výdavkov jednotlivých zriaďovateľov uvádzame prehľad výdavkov prepočítaných na jedného obyvateľa umiestneného v príslušnom zariadení v roku 2009:

Obr. 17 Mesačné výdavky na 1 obyvateľa ZpS a DSS v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Najväčší rozdiel medzi výškou celkových výdavkov na jedného klienta zariadení pre seniorov je medzi zariadeniami VÚC a cirkevných PO a to 145 €. V prípade domovov sociálnych služieb je najvýraznejší rozdiel vo výdavkoch na klienta medzi zariadeniami VÚC a obcí a to 90 €. Výdavky ZpS a DSS jednotlivých zriaďovateľov nie sú teda v zásade rovnaké, ako bolo vyššie citované, ale môžeme súhlasiť s tým, že sú relatívne vysoké pre každého klienta, keďže prekračujú 500 € a dosahujú až 700 € na jedného klienta za mesiac. Jedným z dôvodov vysokých nákladov na klienta v niektorých zariadeniach (napr. cirkevné DSS) môže byť fakt, že nenaplnená kapacita spôsobuje umelé zvyšovanie jednotkových nákladov.

Keďže sociálne služby patria k službám verejného záujmu a ich motívom je spravidla filantropia, neumožňuje ich poskytovanie dosahovanie vysokých ziskov. Taktiež predpokladáme, že príjmy a výdavky zariadení sociálnych služieb sú vyrovnané, t.j. výška výdavkov kopíruje výšku príjmov. Vychádzame pri tom z poznatkov, že zriaďovatelia zariadení sú existenčne závislí od dotácií, pretože úhrady od klientov a iné zdroje príjmov nie sú postačujúce na krytie výdavkov. Bilanciu celkových príjmov a výdavkov štátnych, obecných, cirkevných a ostatných zariadení pre seniorov a domovov ponúka obr. 17.

Obr. 18 Celkové príjmy a výdavky ZpS a DSS v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Tak ako sme predpokladali, bilancia príjmov a výdavkov skúmaných zariadení sociálnych služieb je približne vyrovnaná. Rozdiel príjmov a výdavkov zariadení je presne kvantifikovaný v tab. 6. Najvýraznejší rozdiel medzi príjmami a výdavkami vykazujú cirkevné zariadenia pre seniorov a to viac ako 1,6 mil. €. U obecných ZpS a DSS, ako aj DSS zriadených ostatnými PO a FO zaznamenávame negatívne rozpočtové saldo. Ostatné zariadenia majú pozitívne saldo, resp. takmer vyrovnaný rozpočet.

Druh zariadenia		Celkové príjmy	Celkové výdavky	Rozdiel
VÚC	ZpS	52 030 189	52 011 885	18 304
	DSS	95 896 464	95 672 941	223 523
Obec	ZpS	41 577 098	41 609 190	-32 092
	DSS	3 805 992	3 894 105	-88 113
Cirkevné PO	ZpS	6 743 003	5 083 212	1 659 791
	DSS	5 593 164	5 310 872	282 292
Ostatné PO a FO	ZpS	5 848 580	5 831 451	17 129
	DSS	13 574 970	13 760 438	-185 468

Tab. 5 Rozdiel príjmov a výdavkov ZpS a DSS v roku 2009
[ŠÚ SR, 2010 + vlastné prepočty]

Za najväčší problém v procese poskytovania sociálnych služieb považujú poskytovatelia práve ich financovanie. Je podľa nich nevyhnutné, aby štát cez samosprávu poskytoval v každom zariadení rovnaké finančné príspevky na klienta.¹³

¹³ Porov. V SR vraj pretrvávajú kríza vo financovaní služieb. [online] Dostupné na: <<http://www.financeportal.eu/2010/12/20/v-sr-vraj-pretrvava-kriza-vo-financovani-socialnych-sluzieb/>>.

4.5 Návrh opatrení na riešenie identifikovaných problémov

V predchádzajúcich kapitolách 4.1 – 4.4 sme analyzovali situáciu v procese poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb. Vychádzajúc z výsledkov spracovania štatistických údajov z roku 2009 a ich komparácie so správami dostupnými z rôznych informačných zdrojov sme identifikovali nasledovné problémy v oblasti poskytovania sociálnych služieb:

1. *Nedostatok voľných kapacít*

Na Slovensku bolo k 31. 12. 2009 voľných len 187 miest v zariadeniach pre seniorov, čo predstavuje takmer 99 %-né naplnenie kapacity a 1014 miest v domovoch sociálnych služieb, čo predstavuje vyše 93 %-né naplnenie kapacity. Prírastok počtu obyvateľov na jedno zariadenie v roku 2009 oproti roku 2008 roku je 4. Znamená to, že počet zosnulých a prepustených obyvateľov bol prevýšený počtom nových klientov.

V roku 2010 bolo evidovaných viac ako 18 000 žiadateľov o umiestnenie v zariadení pre seniorov. Zoznamy čakateľov na umiestnenie v jednotlivých zariadeniach sociálnych služieb sú naplnené na najbližších jeden až päť rokov. Index starnutia obyvateľstva v priebehu siedmych rokov neustále vzrastal a v roku 2008 dosiahol hodnotu 78,3. Odborníci prognózujú do siedmych rokov vyrovnanie počtu seniorov k počtu detí.

2. *Nedostatočné zapojenie súkromného sektora*

Štruktúra poskytovateľov sociálnych služieb na Slovensku bola v roku 2009 tvorená 68 %-ami verejnými a 32 %-ami neverejnými poskytovateľmi. Dominantné postavenie medzi zriaďovateľmi má v každom kraji, okrem Bratislavského kraja, vyšší územný celok.

Jednotlivé zákony, ktoré regulujú verejný sektor a neziskovú sféru, nevytvárajú podmienky pre tvorbu konkurenčného prostredia. Neverejní poskytovatelia nemajú možnosť vzhľadom na znevýhodnené podmienky konkurovať verejným poskytovateľom. Vzniká korupčné prostredie a v oblasti poskytovania sociálnych služieb vládne centralizovaná moc.¹⁴

3. *Voľné kapacity neverejných zariadení*

¹⁴ Porov. *Pýtame sa: Čo tu treba najviac zmeniť?* [online] Dostupné na: <<http://www.postoy.sk/node/2498>>.

Kým zariadenia zriadené vyššími územnými celkami, obcami a Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny zaznamenali v roku 2009 plnú kapacitu alebo maximálne 10 % voľnej kapacity, zostávali neverejné zariadenia nenaplnené. Najviac voľných miest vykazovali zariadenia pre seniorov a domovy sociálnych služieb zriaďované cirkevnými právnickými osobami (Zps 6 % a DSS 12 % kapacity) a ostatnými právnickými a fyzickými osobami (ZpS 17 % a DSS 20 % kapacity).

Počet čakateľov na umiestnenie do zariadení sociálnych služieb sa zvyšuje napriek tomu, že neverejní poskytovatelia majú vo svojich zariadeniach voľné miesta. Príčinou sú ustanovenia zákona o sociálnych službách z roku 2008, ktoré diskriminovali neverejných poskytovateľov. Kto sa totiž rozhodol pre umiestnenie v neverejnom zariadení, nemal nárok na finančný príspevok od samosprávy. Zároveň samospráva získavala viac peňažných prostriedkov na klienta vo svojich zariadeniach ako v neverejných, čo spôsobilo výrazný rozdiel v poplatkoch za umiestnenie vo verejných a neverejných zariadeniach.¹⁵

4. Prijímanie klientov do zariadení zriadených VÚC nad rámec kapacity

V štyroch z deviatich krajov sme k 31. 12. 2009 zaznamenali previs počtu klientov nad počtom miest v samosprávnych zariadeniach pre seniorov. Najvýraznejší rozdiel bol zistený v Nitrianskom kraji, v ktorom bolo celkovo prijatých 166 nových klientov napriek naplnenej kapacite.

5. Nespĺňanie legislatívnych noriem o počte klientov na jedného zamestnanca

Kontrolou NKÚ bolo v roku 2009 zistené, že dve zo štyroch kontrolovaných zariadení zriaďovaných Nitrianskym samosprávnym krajom prekročili zákonom určený maximálny počet klientov na jedného zamestnanca.

6. Nerovnocenné postavenie verejných a neverejných poskytovateľov v poberaní dotácií zo štátneho rozpočtu, resp. rozpočtu samosprávy, či obce

Na jedného klienta štátneho, resp. obecného zariadenia pre seniorov pripadala v roku 2009 priemerná mesačná dotácia 420 € (obec) a takmer 500 € (VÚC). Neverejné zariadenia získavali v priemere na klienta za mesiac len 280 € (cirkevné PO) a 320 € (ostatné PO a FO). V prípade domovov sociálnych služieb sa dotácia poskytovaná zariadeniam zriadeným VÚC pohybovala až do výšky 600 €. U ostatných domovoch sociálnych služieb neboli zaznamenané výrazné rozdiely vo výške inkasovanej dotácie na klienta.

¹⁵ Porov. *Domov dôchodcov sa nedá vybrať*. [online] Dostupné na: <http://spravy.pravda.sk/domov-dochodcov-sa-neda-vybrat-det-/sk_domace.asp?c=A100610_115738_sk_domace_p09>.

Neverejní poskytovatelia získali menšiu časť finančných prostriedkov z rozpočtu príslušnej samosprávy v porovnaní s verejnými poskytovateľmi. Niektoré vyššie územné celky sa vyhýbali financovaniu neverejných poskytovateľov, nakoľko im to umožňovali medzery v zákone o sociálnych službách z roku 2008.

7. Chýbajúce zdroje financovania poskytovania sociálnych služieb

U obecných zariadení a zariadení ostatných PO a FO sme zaznamenali v roku 2009 negatívne saldo bilancie peňažných príjmov a výdavkov. Ostatné zariadenia dosiahli vyrovnaný rozpočet.

Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb v SR konštatuje, že na Slovensku pretrváva kríza vo financovaní poskytovania sociálnych služieb. Prostriedky zo štátneho rozpočtu sú rozdeľované nerovnomerne a sú nedostatočné na pokrytie potrieb.¹⁶ Rozpočty VÚC na sociálnu oblasť sa navýšili pre rok 2011 minimálne alebo vôbec, výnosy z 2 % z daní z príjmov boli výrazne nižšie ako v uplynulých rokoch, darcovia sú menej štedrý a úhrady od klientov sú u neverejných poskytovateľov na hranici únosnosti.¹⁷

Príčin vzniku identifikovaných problémov je niekoľko. V prvom rade je nutné si uvedomiť, že zabezpečovanie sociálnej starostlivosti formou sociálnych služieb prechádza ešte aj v súčasnosti transformáciou. Od roku 2002 sú VÚC a obce nositeľmi kompetencií spojenými s povinnosťami v oblasti poskytovania sociálnych služieb prenesenými od štátu. Ďalším dôvodom je skutočnosť, že poskytovanie sociálnych služieb patrí k službám verejného záujmu, majú skôr filantropický ako podnikateľský charakter a patria k menej ziskovým oblastiam, pokiaľ sa poskytujú za účelom dosahovania zisku. Vzniku konkurenčnej súťaže a tým aj zvyšovaniu kvality poskytovaných služieb bránila nerovnoprávnosť poskytovateľov sociálnych služieb spôsobená zavedením zákona o sociálnych službách s účinnosťou od 1. 1. 2009. Predovšetkým ustanovenia tohto zákona vniesli do oblasti sociálnych služieb nespravodlivosť a netransparentnosť.

Podľa Cyrila Korpesia (2010) spočíva nerovnocenné postavenie verejných a neverejných poskytovateľov sociálnych služieb v nasledujúcich skutočnostiach:

¹⁶ Porov. *Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb v SR. Aktuality*. [online] Dostupné na: <<http://www.apssvsr.org/aktuality>>.

¹⁷ Porov. *Žiadajú vládu o riešenie financovania sociálnych služieb*. [online] Dostupné na: <<http://ekonomika.sme.sk/c/5757907/ziadaju-vladu-o-riesenie-financovania-socialnych-sluzieb.html>>.

-
- ✓ O umiestnení občana do zariadenia rozhodujú obce alebo VÚC, ktoré po naplnení svojich zariadení zaraďujú občanov do poradovníkov, namiesto toho, aby objednali službu u neverejného poskytovateľa.
 - ✓ Verejný poskytovateľ dostáva finančné príspevky na bežné výdavky v jednej sume na začiatku obdobia, zatiaľ čo neverejný poskytovateľ ich získa až po uzavretí zmluvy. To spôsobuje, že si na čas od začiatku nového obdobia do poskytnutia alikvotnej časti príspevku musí vziať preklenovací úver, čo zvyšuje jeho náklady.
 - ✓ Nie je stanovená jednotná metodika pre výpočet výšky finančných príspevkov a výšky ekonomicky oprávnených nákladov, ako aj pre vyúčtovanie finančných príspevkov, čo vnáša do systému netransparentnosť.
 - ✓ Neverejný poskytovateľ, ktorému je poskytnutý príspevok z verejných zdrojov, nemôže od prijímateľa sociálnej služby požadovať úhradu za pomoc pri odkázanosti FO na pomoc inej FO, kým verejný poskytovateľ túto úhradu požadovať môže.

Citovaný riaditeľ Arcidiécezneho charity v Košiciach uzatvára problematiku presvedčením, že v konečnom dôsledku diskriminácia neverejných poskytovateľov vyúsťuje do diskriminácie občana, ktorý by mal mať rovnaké práva a slobodnú voľbu vo výbere poskytovateľa sociálnej služby. Každý občan pritom prispieva k financovaniu sociálnych služieb skrze odvod daní. Ak uvedené zákonné nedostatky spôsobia zánik neverejných poskytovateľov, bude to mať negatívny dopad ako na občana, tak aj na verejné zdroje.

Nález Ústavného súdu v zákone, podľa ktorého klient nemal právo na výber zariadenia, ako aj apely cirkevných a súkromných poskytovateľov primäli vládu k vytvoreniu návrhu novely zákona o sociálnych službách. Vláda tak prijala v decembri 2010 novelu, ktorá nadobudla účinnosť 1. marca tohto roku. Hlavným dôvodom prijatia novely zákona bolo hľadanie kompromisu medzi protichodnými záujmami verejných a neverejných poskytovateľov, ako aj snaha zabezpečiť zodpovednosť obcí a vyšších územných celkov za poskytnutie alebo zabezpečenie sociálnej služby.

Zmena legislatívy je prvým a základným opatrením na riešenie identifikovaných problémov. Novela zákona o sociálnych službách prináša nasledovné relevantné zmeny:¹⁸

- Klient má právo na slobodný výber verejného alebo neverejného poskytovateľa sociálnej služby a to bez negatívnych dôsledkov.
- Samospráva sa podieľa na úhrade aj v prípade neverejného poskytovateľa.
- Posudkový proces sa skracuje tým, že je možné posúdiť odkázanosť klienta na sociálne služby aj podľa zdravotnej dokumentácie, ktorá nie je staršia ako pol roka a ktorú má klient zväčša doma k dispozícii.
- Do zariadení pre seniorov môžu byť umiestnení aj takí občania, ktorí síce dovŕšili dôchodkový vek, ale nemajú problémy so zdravotným stavom. Podmienkou je existencia iných vážnych problémov občana. V tomto prípade nie je potrebné posudzovať zdravotný stav, čím sa zvyšuje ústretovosť voči občanom.
- Sociálne služby vykonávané v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb sú hradené z prostriedkov tej obce alebo VÚC, v ktorej má klient trvalý pobyt. Príslušná obec, resp. VÚC uhradí teda náklady na sociálne služby, ktoré vykoná iná obec alebo VÚC.
- Ak je poskytovateľ financovaný účelovou dotáciou z MF SR, obec uhradza náklady znížené nielen o výšku úhrady klienta, ale aj o výšku dotácie, aby sa zabránilo duplicitnému financovaniu.
- Výdavky na nadštandardné činnosti (masáže, kozmetika) si neverejný poskytovateľ hradí sám a nezapočítavajú sa do nákladov, na základe ktorých získa finančný príspevok.

V prvom rade je štát zodpovedný za vytvorenie optimálnych podmienok pre zabezpečovanie sociálnej starostlivosti. Jeho základným nástrojom je legislatíva, ktorou túto oblasť reguluje a prostredníctvom ktorej môže poskytovateľov služieb na jednej strane zrovnoprávňovať a stimulovať alebo na druhej strane demotivovať a odsudzovať k zániku.

¹⁸ Porov. *Novela zákona o sociálnych službách. Aké zmeny prinesie marec 2011?* [online] Dostupné na: <<http://www.personalista-sk.com/spravy/novela-zakona-o-socialnych-sluzbach-ake-zmeny-prinesie-marec-2011.html>>.

Okrem už uskutočnených zmien v legislatíve považujeme za prínosné realizovanie nasledovných odporúčaní, ktoré by môžu napomôcť k riešeniu identifikovaných problémov v oblasti poskytovania sociálnych služieb:

1. využiť existujúce kapacity neverejných poskytovateľov,
2. zvyšovať kapacity zariadení v súlade s priestorovými normami tak, aby zodpovedali súčasnej potrebe,
3. zlepšiť technický stav objektov zariadení sociálnych služieb so zanedbanou údržbou, umožniť bezbariérový prístup a vytvoriť tak predpoklady k dôstojnejšiemu životu klientov zariadení,
4. zaviesť štandardy kvality v poskytovaní sociálnych služieb na národnej úrovni,
5. podporovať vstup podnikateľských subjektov do sféry poskytovania sociálnych služieb vo forme sociálneho podnikania,
6. rozvíjať zahraničné kontakty a získavať know-how v sociálnych službách,
7. vytvoriť jednotnú metodiku pre výpočet finančných príspevkov verejných a neverejných poskytovateľov,
8. zaviesť kontrolný mechanizmus pre overovanie správnosti výšky poskytovaných finančných príspevkov,
9. zabezpečiť poskytovanie rovnakých finančných príspevkov na jedného klienta v každom zariadení,
10. dbať na systematické prehĺbovanie kvalifikácie v oblasti sociálnych služieb a zabezpečiť dostatočný počet kvalifikovaných zamestnancov,
11. zintenzívnenie kontrol v sledovaných zariadeniach.

Uvedené odporúčania vyžadujú intenzívnu spoluprácu tvorcov legislatívnych predpisov s poskytovateľmi sociálnych služieb, ako aj komunitné plánovanie sociálnych služieb a iniciatívu všetkých subjektov zainteresovaných v oblasti sociálnych služieb smerovanú ku skvalitňovaniu zabezpečovania sociálnej pomoci.

Okrem všeobecnej snahe zlepšovať proces poskytovania sociálnych služieb v zariadeniach sociálnych služieb je potrebné vytvoriť adekvátne podmienky pre podporu tých sociálnych služieb, ktoré napomáhajú zostať seniorom čo najdlhšie v prirodzenom, rodinnom prostredí.

Záver

Starostlivosť o seniorov je tímová, multidisciplinárna a multirezortná problematika. Netýka sa len jednotlivcom, je záležitosťou celej spoločnosti. Cieľom starostlivosti je v čo najväčšej miere zachovať zdravie seniorov a ich schopnosť prežívať kvalitný život čo najdlhšie v prirodzenom prostredí. V situácii, keď nie je možné ponechať seniorov v nezávislom, prirodzenom prostredí, nastupuje inštitucionalizovaná starostlivosť.

Starostlivosť o seniorov odkázaných na pomoc inej osoby je na Slovensku zabezpečovaná v zariadeniach pre seniorov a v domovoch sociálnych služieb, ktoré tvoria vyše polovicu všetkých zariadení sociálnych služieb. Napriek vzrastajúcemu záujmu o umiestenie v uvedených zariadeniach, spôsobenému trendom starnutia obyvateľstva, sú kapacity neprispôsobené a teda nepostačujúce. Počet čakateľov sa vyčísľuje na tisíce. Zriaďovateľské kompetencie presunula štátna správa na samosprávy, čo predstavuje pozitívny krok smerom k rozvoju oblasti sociálnych služieb. Markantné zmeny v predmetnej problematike priniesol aj zákon o sociálnych službách v roku 2008, ako i jeho tohtoročná novela. Ústredným negatívnym javom sprevádzajúcim poskytovanie sociálnych služieb je v súčasnosti kríza ich financovania. Hoci novela zákona priniesla zrovnoprávnenie poskytovateľov sociálnych služieb, nerieši ich financovanie a nedostatok zdrojov pociťujú najmä súkromné a obecné zariadenia.

Takmer tretina zariadení pre seniorov a domovov sociálnych služieb je zriaďovaná neverejnými zriaďovateľmi, t.j. cirkevnými právnickými osobami a ostatnými právnickými a fyzickými osobami. Napriek tomu, že existujú plné poradovníky čakateľov na umiestnenie, zostávajú niektoré neverejné zariadenia nenaplnené až do výšky 20 % kapacity. Dôvodom bolo zákonom neošetrené uprednostňovanie štátnych a obecných zariadení zo strany samosprávy, čím sa snažila vyhnúť poukazovaniu finančných príspevkov neverejným zariadeniam. To sa prejavilo aj v tom, že zariadenia zriaďované vyšším územným celkom prijímali niekoľko desiatok klientov nad disponibilnú kapacitu. Podľa našich zistení prispieva samospráva na jedného klienta v priemere 1,5-násobne viac vo vlastných zariadeniach, než klientom v neverejných zariadeniach. V zariadeniach chýba dostatočný počet

odborných zamestnancov a podiel klientov na jedného zamestnanca často prekračuje zákonné maximá.

Komparáciou ukazovateľov - podiel voľných miest k celkovej kapacite, podiel počtu neverejných zariadení na celkovom počte zariadení, výška mesačných výdavkov a mesačných jednotkových príjmov na klienta, podiel dotácie na klienta, rozdiel príjmov a výdavkov zariadení - sme posúdili postavenie štátnych, obecných, cirkevných a súkromných poskytovateľov sociálnych služieb. Verejní poskytovatelia sú dominantnou skupinou nielen v počte zariadení a v počte klientov, ale aj vo výške poberaných dotácií. Štát by mal vytvoriť adekvátne podmienky pre rovnocenné postavenie poskytovateľov, ktoré by súčasne podporili zvyšovanie kvality sociálnych služieb. Poskytovanie verejných služieb mimovládnu organizáciou sa javí efektívnejšie a lacnejšie ako ich zabezpečovanie prostredníctvom štátu.

Pre riešenie identifikovaných problémov odporúčame najmä zvýšiť kapacity zariadení, zaviesť štandardy kvality pre poskytovanie sociálnych služieb, vytvoriť jednotnú metodiku výpočtu finančných príspevkov pre všetkých poskytovateľov, získavať potrebné know-how od zahraničných partnerov, podporovať sociálne podnikanie, ako aj motivovať zamestnancov k ďalšiemu vzdelávaniu, čo je jednou z národných priorít rozvoja sociálnych služieb. Z dôvodu celospoločenského charakteru sociálnych služieb je taktiež nevyhnutné zvýšiť počet kontrol v sledovaných zariadeniach.

Hlavným poslaním sociálnej služby je úsilie umožniť ľuďom, ktorí sa ocitli v nepriaznivej sociálnej situácii, zostať rovnocennými členmi spoločnosti so zachovanou dôstojnosťou a s možnosťou žiť plnohodnotný život. Na to, aby mohlo byť toto poslanie uskutočniteľné, je potrebné vytvoriť adekvátne podmienky. Ak vláda neschváli legislatívne predpisy zaručujúce spravodlivosť a transparentnosť, ak sa nenájdu zdroje krytia nákladov a nezavedie sa efektívny spôsob financovania poskytovateľov sociálnych služieb, ak sa nerozšíria kapacity zariadení, nestane sa to len problémom vlády a poskytovateľov služieb v zariadeniach, ale v konečnom dôsledku doplatí na to ten - v danej situácii najbezbrannejší a najzraniteľnejší - človek v núdzi.

Zoznam použitej literatúry

- [1] ARNOLDOVÁ, Anna. 2002. *Slovník sociálního zabezpečení*. Praha: Galén, 2002. 461 s., ISBN 80-7262-175-0.
- [2] BENČO, Jozef. 2003. Teoreticko-metodologické aspekty sociálneho podnikania. In: *Determinanty sociálneho rozvoja. Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003. s. 14-20, ISBN 80-8055-841-8.
- [3] Benedikt XVI. 2009. *Caritas in veritate*. Trnava: Vojtech, 2009. 118 s., ISBN 978-80-7162-786-9.
- [4] BUCHELOVÁ, Jana – FILIPOVÁ, Mária. 2009a. *Sociálna pomoc po novom 1*. Skalica: RAABE, 2009. 121 s., ISBN 978-80-89182-35-0.
- [5] BUCHELOVÁ, Jana – FILIPOVÁ, Mária. 2009b. *Sociálna pomoc po novom 2*. Skalica: RAABE, 2009. 113 s., ISBN 978-80-89182-35-0.
- [6] BYSTRIANSKA, Svetlana a kol. 2010. Sociálny podnik – prioritou je šanca zamestnať sa. In *Zamestnanosť a sociálna politika*. Bratislava: UPSVAR a MPSVAR SR, 2010, č. 7-8, s. 23, ISSN 1336-5053.
- [7] DRAGANOVÁ, Helena a kol. 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin: Osveta, 2006. 195 s., ISBN 978-80-8063-240-3.
- [8] DŘÍZOVÁ, Elena. 2001. *Kapitoly zo sociálnej politiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2001. 185 s., ISBN 80-8050-457-1.
- [9] DUDOVÁ, Iveta. 2009. *Európska sociálna politika*. Bratislava: Ekonóm, 2009. 202 s., ISBN 978-80-225-2817-7.
- [10] FILIPOVÁ, Viera – ŠÍPOŠOVÁ, Marcela. 2008. *Súhrnná záverečná správa o projekte „Transformácia existujúcich zariadení sociálnych služieb“*. [online] Bratislava: MPSVAR, 2008. [cit. 2011-01-10]. 111 s. Dostupné na: <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=50>>.

-
- [11] GAJDOŠÍKOVÁ, Ludmila – RUSIŇÁK, Peter. 1996. *Slovník práva sociálneho zabezpečenia*. Bratislava: VEDA, 1996. 275 s., ISBN 80-224-0457-8.
- [12] GEFFERT, Richard. 2009. *Sociálna politika*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009. 154 s., ISBN 978-80-7097-740-8.
- [13] HATÁR, Ctibor. 2005. *Inštitucionálna a edukatívna starostlivosť o seniorov v Slovenskej republike*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2005. 104 s., ISBN 80-8050-821-6.
- [14] HROZENSKÁ, Martina. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Martin: Osveta, 2008. 181 s., ISBN 978-80-8063-282-3.
- [15] JAKAB, Katarína – OČENÁŠOVÁ, Zuzana. 2003. Návrh novej právnej formy organizácie sociálnych služieb. In: *Determinanty sociálneho rozvoja. Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: UMB, 2003. 290 s., ISBN 80-8055-841-8.
- [16] JASOVSKÝ, Ján. 2010. *Správa o výsledku kontroly hospodárenia s finančnými prostriedkami poskytnutými Nitrianskym samosprávnym krajom na zabezpečenie sociálnej starostlivosti v neštátnych sociálnych zariadeniach za rok 2009*. Nitra: NKÚ SR, 2010. 8 s.
- [17] JASOVSKÝ, Ján. 2010. *Správa o výsledku kontroly plnenia opatrení z predchádzajúcich kontrol vykonaných v rokoch 2006 a 2007 v zariadeniach sociálnych služieb, ktorých zriaďovateľom je Nitriansky samosprávny kraj*. Bratislava: NKÚ SR, 2010. 7 s.
- [18] KARPIŠ, Juraj a kol. 2006. *Analýza sociálneho systému SR*. [online] Bratislava: INESS, 2006. [cit. 2010-12-15]. 72 s. Dostupné na: <http://web.sulik.sk/files/12/file_12_1.pdf>.
- [19] KONEČNÝ, Stanislav. 2003. Verejní a súkromní poskytovatelia sociálnych služieb vo vybraných krajinách Európy. In: *Determinanty sociálneho rozvoja. Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003. 290 s., ISBN 80-8055-841-8.
-

-
- [20] KORPESIO, Cyril. 2010. *Financovanie sociálnych služieb z pohľadu neverejných poskytovateľov*. [online] Košice: Arcidiecézna charita, 2010. [cit. 2011-03-20]. Dostupné na: <<http://www.apssvsr.org/aktuality>>.
- [21] KRIEGER, Sascha. 2006. *Sozialhilfe regional 2004*. [online] Bonn: Statistisches Bundesamt, 2006. [cit. 2011-04-03]. 23 s. Dostupné na: <http://www.statistikportal.de/Statistik-Portal/Sozialh_Regional.pdf>.
- [22] LEVICKÁ, Jana. 2003. Ekonomické aspekty sociálnych služieb v súčasných podmienkach SR. In: *Determinanty sociálneho rozvoja. Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003. 290 s., ISBN 80-8055-841-8.
- [23] LUBELCOVÁ, Gabriela. ca 2007. *Možnosti a príležitosti etablovania sociálnej ekonomiky a sociálneho podnikania v sociálnej politike v SR*. [online] Bratislava: Univerzita Komenského, ca 2007. [cit. 2011-03-01]. 10 s. Dostupné na: <www.upsvarno.sk/data/files/125.doc>.
- [24] MACKOVÁ, Zuzana. 2009. *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2009. 161 s., ISBN 978-80-89122-53-0.
- [25] MAJLINGOVÁ, Ľuboslava. 2003. Možnosti podnikania v oblasti sociálnych služieb v SR z inštitucionálno-právneho aspektu. In: *Determinanty sociálneho rozvoja. Sociálne podnikanie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003. 290 s., ISBN 80-8055-841-8.
- [26] MARČEK, Eduard. 2008. *Financovanie MNO z verejných zdrojov*. [online] Bratislava: Panet, 2008. [cit. 2011-03-08]. Dostupné na: <http://www.panet.sk/sk/dokumenty/pres_verejne_financie_kn2008.pdf>.
- [27] MATLÁK, Ján – MACKOVÁ, Zuzana – HRVOLOVÁ, Mária. 2001. *Právo sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001. 355 s., ISBN 80-7160-138-1.
- [28] MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2007. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. 184 s., ISBN 978-80-7367-310-9.
-

-
- [29] MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. 352 s., ISBN 80-7367-002.
- [30] MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. 312 s., ISBN 80-7178-473-7.
- [31] PODMANICKÁ, Zuzana a kol. 2009. *Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike 2008*. [online] Bratislava: ŠÚ SR, 2009. [cit. 2011-02-19]. 58 s. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/Obyvatelstvo/vyvoj_obyvateľstva_sr/vyvoj_obyvateľstva_v_sr_2008.pdf>. ISBN 978-80-89358-30-4.
- [32] RADÍČOVÁ, Iveta. 2003. *S.O.S. – Sociálna ochrana na Slovensku*. Bratislava: S.P.A.C.E., 2003. 197 s., ISBN 80-88991-17-X.
- [33] RADÍČOVÁ, Iveta a kol. ca 1997. *Sociálna politika na Slovensku*. [online] S.l.: s.n., ca 1997. [cit. 2011-02-05]. 244 s. Dostupné na: <<http://www.premierkasr.sk/data/files/7195.pdf>>.
- [34] STANEK, Vojtech a kol. 2008. *Sociálna politika*. Bratislava: Sprint, 2008. 375 s., ISBN 978-80-89393-02-2.
- [35] TOMEŠ, Igor. 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. 439 s., ISBN 978-80-7367-680-3.
- [36] VAJNORSKÝ, Kamil. 2010. Slovenskí dôchodcovia sú blízko hranice chudoby. In *Sociálne poistenie*. Bratislava: Sociálna poisťovňa, 2010, roč. XXXXII, č. 11, s. 22, ISSN 1337-9844.
- [37] WOLEKOVÁ, Helena – PETIJOVÁ, Martina. 2007. *Sociálne služby na Slovensku. Analýza ponuky a dopytu*. [online] Bratislava, 2007. [cit. 2011-02-19]. 35 s. Dostupné na: <<http://www.spo.sk/dokumenty/socialnesluzby.pdf>>.
- [38] ZÁVODNÁ, Soňa. 2010. *Zariadenia sociálnych služieb v Slovenskej republike v roku 2009*. [online] Bratislava: ŠÚ, 2010. [cit. 2011-01-10]. Dostupné na: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=15545>>.
-

[39] Zákon č. 551/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z.z. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

[40] Zákon č. 460/1992 Zb. - Ústava SR.

Webové stránky

[41] *Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb v SR. Aktuality*. 2010 [online] Bratislava: APSS, aktualizované 2011. [cit. 2011-03-13]. Dostupné na: <<http://www.apssvsr.org/aktuality>>.

[42] *Centrálny register poskytovateľov sociálnych služieb*. 2009 [online] Bratislava: MPSVAR, aktualizované 2009. [cit. 2010-12-19]. Dostupné na: <<http://www.employment.gov.sk/CRP/>>.

[43] *Domov dôchodcov sa nedá vybrať*. 2010 [online] Bratislava: Perex, aktualizované 2010. [cit. 2010-12-18]. Dostupné na: <http://spravy.pravda.sk/domov-dochodcov-sa-neda-vybrat-det-/sk_domace.asp?c=A100610_115738_sk_domace_p09>.

[44] *Grafy. Sociálna ochrana*. 2010 [online] Bratislava: ŠÚ, aktualizované 2010. [cit. 2010-12-19]. Dostupné na: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=5046>>.

[45] *Miera daňového zaťaženia SR*. 2011 [online] Bratislava: INESS, aktualizované 2011. [cit. 2011-01-11]. Dostupné na: <<http://www.cenastatu.sme.sk/kv-cdz/2011/Sk/>>.

[46] *Národné priority rozvoja sociálnych služieb*. 2009 [online] Bratislava: MPSVAR, aktualizované 2009. [cit. 2010-12-19]. Dostupné na: <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=15429>>.

[47] *Neštátne sociálne domovy sa boja, že neprežijú*. 2010 [online] Bratislava: Perex, aktualizované 2010. [cit. 2011-03-01]. Dostupné na: <http://spravy.pravda.sk/nestatne-socialne-domovy-sa-boja-ze-nepreziju-organizuju-peticiju-p99-/sk_domace.asp?c=A100223_161754_sk_domace_p23>.

-
- [48] *Novela zákona o sociálnych službách. Aké zmeny prinesie marec 2011?* 2011 [online] Aktualizované 2011. [cit. 2011-03-20]. Dostupné na: <<http://www.personalista-sk.com/spravy/novela-zakona-o-socialnych-sluzbach-ake-zmeny-prinesie-marec-2011.html>>.
- [49] *Podstata podnikovej sociálnej politiky a jej význam.* [online] [cit. 2011-01-10]. Dostupné na: <<http://www.euroekonom.sk/download2/diplomovka-teoria-ekonomia/Teoria-Diplomova-praca-Socialna-politika-statu.pdf>>.
- [50] *Poskytovatelia sociálnych služieb sa zrovnoprávnili.* 2010 [online] Bratislava: Ecopress, aktualizované 2010. [cit. 2011-03-15]. Dostupné na: <<http://hnonline.sk/c1-48545080-poskytovatelia-socialnych-sluzieb-sa-zrovnopravnili>>.
- [51] *Poznatky NKÚ SR z výsledkov kontrol u poskytovateľov sociálnych služieb.* 2010 [online] Bratislava: Inprost, aktualizované 2010. [cit. 2011-03-21]. Dostupné na: <<http://www.obecne-noviny.sk/index.php?q=poznatky-nku-sr-z-vysledkov-kontrol-u-poskytovatelov-socialnych-sluzieb>>.
- [52] *Pýtame sa: Čo tu treba najviac zmeniť?* 2010 [online] Bratislava: Postoy, aktualizované 2010. [cit. 2011-03-19]. Dostupné na: <<http://www.postoy.sk/node/2498>>.
- [53] *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2009.* 2010 [online] Bratislava: MPSVAR, aktualizované 2010. [cit. 2011-01-09]. Dostupné na: <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=19195>>.
- [54] *V SR vraj pretrváva kríza vo financovaní služieb.* 2010 [online] Bratislava: SITA, aktualizované 2010. [cit. 2011-03-17]. Dostupné na: <<http://www.financeportal.eu/2010/12/20/v-sr-vraj-pretrvava-kriza-vo-financovani-socialnych-sluzieb/>>.
- [55] *Žiadajú vládu o riešenie financovania sociálnych služieb.* 2011 [online] Bratislava: Petit Press, aktualizované 2011. [cit. 2011-02-14]. Dostupné na: <<http://ekonomika.sme.sk/c/5757907/ziadaju-vladu-o-riesenie-financovania-socialnych-sluzieb.html>>.
-

Prílohy

Príloha 1

Stupeň	Počet bodov	Priemerný rozsah	Priemerný rozsah odkázanosti (hod/mesiac)
I.	105 - 120	0	0
II.	85 - 104	2 - 4	60 - 120
III.	65 - 84	4 - 6	120 - 180
IV.	45 - 64	6 - 8	180 - 240
V.	25 - 44	8 - 12	240 - 360
VI.	0 - 24	viac ako 12	viac ako 360

Stupne a rozsah odkázanosti [zákon o sociálnych službách]

Príloha 2

Druh zariadenia sociálnych služieb	Forma sociálnej služby	Maximálny počet prijímateľov sociálnej služby na jedného zamestnanca	Percentuálny podiel odborných zamestnancov na celkovom počte zamestnancov
zariadenie pre seniorov (počet osôb so stupňom odkázanosti IV-VI je menej ako 50 % z celkového počtu prijímateľov sociálnej služby)	celoročná	2,3	52 %
zariadenie pre seniorov (počet osôb so stupňom odkázanosti IV-VI je viac ako 50 % z celkového počtu prijímateľov sociálnej služby)	celoročná	2,0	52 %
domov sociálnych služieb pre plnoleté fyzické osoby	celoročná	2,0	60 %
	týždenná	2,3	
	ambulantná	3,0	

Vybrané legislatívne podmienky poskytovania sociálnych služieb v ZpS a v DSS [zákon o sociálnych službách]